

Výskyt kyberšikany mezi středoškolskými studenty

Ing. Sylvie Marečková Gablíková

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Ing. Sylvie Marečková Gabrlíková
Osobní číslo: H120300
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství odborných předmětů pro SŠ
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Výskyt kyberšikany mezi středoškolskými studenty

Zásady pro vypracování:

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti kyberšikany, kybergroomingu.

Příprava metodiky výzkumné části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu prostřednictvím dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi středních škol.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GŘIVNA, Tomáš a Radim POLČÁK. Kyberkriminalita a právo. Praha: Auditorium, 2008. ISBN 978-80-903786-7-4.

ROGERS, Vanessa. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 8086568040.

BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

10. února 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 10. února 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 4. 4. 2015

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na kyberšikanu, která se v současnosti vyskytuje čím dál častěji a je rozšířeným problémem nejen mezi studenty, ale v celé společnosti. Jedná se o formu šikany, která využívá komunikační a informační technologie k tyranizování oběti. V teoretické části práce jsou definovány základní pojmy vztahující se ke kyberšikaně, je popsán rozdíl mezi klasickou formou šikany a kyberšikanou. Část práce je věnována také prevenci a řešení kyberšikany. Praktická část zahrnuje výzkum prováděný na vybraných středních školách, který je zaměřen na kyberšikanu, a rozbor toho, zda se kyberšikana vyskytuje v rozdílné míře u studentů s rozšířenou výukou informační technologie a studentů s běžnou výukou informační technologie.

Klíčová slova: kyberšikana, šikana, kybergrooming, agrese

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on cyberbullying which becomes more common problem not only among students but also in the whole society. Cyberbullying is a form of bullying in which communication and information technologies are used to bully a person. In theoretical part of this thesis, basics terms related to cyberbullying are defined and the difference between bullying and cyberbullying is described. Practical part includes the research of cyberbullying which was done in selected secondary schools and it also analyzes whether the cyberbullying is more common among students who have extended information technologies classes in comparison with those who have standard information technologies classes.

Keywords: cyberbullying, bullying, kybergrooming, aggression

Děkuji Mgr. Evě Machů, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, rady a věcné připomínky, které mi během konzultací poskytovala.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA	10
1.1 AGRESE-PŘÍČINA ŠIKANY	12
1.2 DRUHY A FORMY ŠIKANY	13
2 ROZDÍL MEZI ŠIKANOU A KYBERŠIKANOU	16
3 KYBERŠIKANA	19
3.1 STUDENTI INFORMAČNÍCH TECHNOLOGIÍ A KYBERŠIKANA.....	22
3.2 PROSTŘEDKY KYBERŠIKANY	24
3.3 DRUHY KYBERŠIKANY	26
3.4 PREVENCE KYBERŠIKANY	28
3.5 JAK POSTUPOVAT PŘI KYBERŠIKANĚ	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	39
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL VÝZKUMU.....	39
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY, FORMULACE HYPOTÉZ	40
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	40
4.4 TECHNIKA SBĚRU DAT	41
4.5 METODY ANALÝZY DAT	42
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	43
5.1 OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ:	56
5.2 DISKUZE.....	59
5.3 LIMITY STUDIE.....	64
5.4 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	64
ZÁVĚR	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	73
SEZNAM TABULEK	74
SEZNAM GRAFŮ	75
SEZNAM PŘÍLOH	76
PŘÍLOHA 1: DOTAZNÍK	77

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila z důvodu osobního zájmu o tuto problematiku. V průběhu školní praxe jsem vyučovala chemii ve třídě, kde, jak jsem se dozvěděla od učitele, který byl zároveň třídním učitelem této třídy, měli právě s kyberšikanou problémy. Téma kyberšikany mě zaujalo, proto jsem si ho zvolila pro svou bakalářskou práci.

Tato práce se zabývá kyberšikanou na středních školách, což je v současné době hojně rozšířený jev nejen mezi studenty středních škol. Cílem práce je zmapovat, do jaké míry mají studenti SŠ na námi vybraných školách zkušenosti s kyberšikanou a jak se k tomuto problému staví.

Dva stěžejní pojmy bakalářské práce jsou vysvětleny níže:

Šikana je zlomyslné obtěžování, pronásledování, týráním a napadání, které může mít bezpočet forem a podob. Jedná se tedy o opakované ubližování, které je realizováno bez ohledu na věk, pohlaví či povolání. Šikana může mít podtext sexuální, rasistický, etnický, náboženský, pracovní apod. (Vykopalová 2001, s. 104)

Kyberšikana je definována takto: „Termínem kyberšikana označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti. Toto ublížení či poškození může být jak záměrem útočnicka, tak důsledkem např. nevhodného vtipu, nedorozumění mezi obětí a útočником, nedomyšlením důsledků jednání ze strany útočnicka atd.“ (Kopecký, Krejčí, 2010, s. 5)

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Praktická část je sestavena ze tří kapitol. První kapitola mé práce je věnována klasické šikaně. Je zde objasněno, co je to šikana, jsou zde vymezeny základní pojmy. Dále je část této kapitoly věnována agresí jako příčině šikany a jsou rozebrány jednotlivé druhy a formy šikany, se kterými se můžeme setkat.

Druhá kapitola je zaměřena na rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou. U obou těchto sociálně patologických jevů najdeme spoustu společných znaků, ale jsou zde také odlišnosti, které si běžně neuvědomujeme. V této kapitole je popis jednotlivých specifických znaků, které právě kyberšikanu od šikany odlišují.

Třetí kapitola bakalářské práce se zabývá kyberšikanou jako samostatným sociálně patologickým jevem. Jedna z podkapitol je věnována charakteristice studentů IT ve vztahu ke kyberšikaně. Dále jsou zde uvedeny prostředky kyberšikany, popsány její jednotlivé druhy. Jedna z podkapitol je věnována prevenci se zaměřením na preventivní kroky ve školách. Prevence je velmi důležitá, aby nedocházelo k rozšiřování kyberšikany a byla naopak minimalizována a ze společnosti vytlačena. Dále je uvedeno, jak při kyberšikaně postupovat a jak ji řešit ve školním prostředí.

Kapitola čtvrtá tvoří praktickou část této práce. Cílem výzkumné části je analýza toho, jak je kyberšikana rozšířena na vybraných středních školách a jakou s ní mají studenti vlastní zkušenost. Výzkum je rozdělen na studenty, kteří mají rozšířenou výuku informatiky, a na ty, kteří mají běžný počet vyučovacích hodin zaměřených na informatiku. V praktické části byla využita možnost provádět výzkum na střední škole, která je právě na studium výuky informatiky zaměřená a tudíž mohl být prozkoumán rozdíl ve zkušenostech s kyberšikanou právě u studentů s rozšířenou výukou informatiky a studentů s běžným výukovým plánem tohoto předmětu.

Kyberšikana, ačkoli je relativně novým jevem, je stále více diskutována a vycházejí nové publikace, které se touto problematikou zabývají.

Škola hraje spolu s rodinou významnou roli ve výchově dětí a mládeže. Studenti ve škole tráví velkou část svého dne, pedagogové tak značně přispívají k jejich obohacování a otevírání nových možností. Je třeba se zaměřit také na prevenci, aby se kyberšikana dostala do povědomí mládeže a aby byly děti již ve školách upozorňovány na její rizika a uměly jim předcházet vhodnou prevencí. Protože následky mohou být u kyberšikany opravdu velké.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA

Šikanování je zařazeno mezi sociálně patologické jevy, které jsou stále více středem pozornosti a které postihují stále širší kategorie obyvatelstva. (Vykopalová, 2001, s. 103)

Sociálně patologickým jevem je obecně rozuměno takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním či porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, vedoucí k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským deformacím a poruchám.

Podle Pokorného (2003, s. 186) není sociálně patologický jev nahodilý, ale má vlastní dynamiku, příčiny, důsledky, a vztahuje se k mnoha prvkům prostředí, v němž vznikl. Nelze jej tedy od prostředí oddělit a pokoušet se jej samostatně řešit.

„České slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“ (Říčan, 1995 s. 25). Vykopalová (2001, s. 103) uvádí, že u nás je tento význam nejvíce spojován s ponižováním, vydíráním a zneužíváním moci u lidí v uzavřených institucích s autoritativním režimem, ve kterých je přísně strukturovaná komunita. Pravdou je, že v mnohých jazycích není pro šikanu určen samostatný výraz, a jak uvádí Kyriacou (2003, s. 26), je v pedagogických materiálech používán anglický termín bullying. V mnohých zemích je šikana označována obecnými výrazy jako hrubost nebo agresivita na školách.

Šikanování je problémem komplexním. Na řešení šikanování se podílí více vědních disciplín a jejich přístupů: sociologie, psychologie, pedagogika, etika aj.

Vykopalová (2001, s. 104) uvádí, že šikana je zlomyslné obtěžování, pronásledování, týrání a napadání, které může mít bezpočet forem a podob. Jedná se tedy o opakované ubližování, které je realizováno bez ohledu na věk, pohlaví či povolání. Šikana může mít podtext sexuální, rasistický, etnický, náboženský, pracovní apod.

Šikana je projevem zneužití vlastního postavení ve společnosti. Je typická nepoměrem sil mezi jejími aktéry. To znamená převaha agresora nad obětí – jde tedy o asymetrickou agresi. Jejím důsledkem je poškození jiné osoby.

Podstata šikany spočívá v tom, že agrese je zde cílem jednání, nikoli prostředkem k dosažení určitého konkrétního zisku. Záměrem agresora není například odcizení věcí pro jejich materiální hodnotu, ale pro radost z uspokojení potřeby ponižovat lidskou důstojnost. (Bendl, 2003, s. 25)

Je třeba si uvědomit, že k šikaně může docházet nejen ve školním prostředí, ale také mimo něj. Volný čas hraje velkou roli na utváření osobnosti mladého člověka, může ho ovlivnit pozitivně, ale na druhé straně může docházet ve volném čase také k takovým nežádoucím jevům, jako je například šikana. Volný čas hraje velkou roli v našem životě, lze jej využít k různým činnostem, které nás mohou obohatit. Je důležitý pro formování osobnosti mladých lidí. V současné době je nepřehledné množství aktivit, které si studenti mohou pro svůj volný čas vybrat.

Hofbauer (2004, s. 13) uvádí definici pro volný čas, která zní takto: „Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.“

Volný čas může plnit různé funkce, jako hlavní jsou uváděny odpočinek, zábava, osobnostní rozvoj a v současné době je zaznamenávána u mládeže ještě i sociální funkce.

Podle Pávkové (2002, s. 12) je jedním ze specifíků volného času mládeže to, že je z výchovných důvodů žádoucí, aby byl pedagogicky ovlivňován. Uvádí, že v mnoha případech se mládež neumí dobře orientovat ve všech oblastech zájmových činností, a tudíž je na místě citlivé vedení, které jim ukáže možnosti.

Výchovu k volnému času můžeme považovat za klíč k rozvoji osobnosti. Posláním pedagogiky volného času je umožnit dětem a dospívajícím, aby se s pomocí dospělých a poté také samostatně naučili vybírat vhodné aktivity, které budou rozvíjet jejich osobnost. (Hofbauer 2004, s. 18).

Kraus (2006, s. 49-58) uvádí úvahu, zabývající se postoji současné mládeže k obsahu volného času, která je podložena hned několika výzkumy. Popisuje, k jakým změnám došlo v oblasti volného času mládeže v posledních desetiletích. Uvádí, že dominantním médiem je televize, která se stala hlavním bodem volného času dospívajících. Významné místo zaujímají také aktivity související s dalšími informačními technologiemi. Byl zaznamenán pokles v čtenářských aktivitách a snížila se také návštěvnost sportovních utkání. Vzrostla návštěvnost restauračních zařízení, dospívající také tráví více času povídáním si s přáteli a

nicneděláním. Mladí lidé mají šanci, že budou v něčem úspěšní, pokud bude nabídka těch správných volnočasových aktivit pestrá. A tím může dojít k snížení pravděpodobnosti výskytu sociálně patologického jednání. Ne vždy záleží jen na vůli dospívajícího, jak bude svůj volný čas trávit. Výzkumy ukázaly, že existují bariéry, jako je například nedostatek času obecně, nedostupnost v okolí, špatné podmínky k provozování zvolené aktivity, finanční nedostupnost, nesouhlas rodičů atd. Současným fenoménem je to, že dnešní mládež nedokáže využívat svůj volný, čas i když ho má. Neorientují se v nabídce, chybějí jim potřebné informace, což může vyvolat nudu a asociální činnosti. Životní způsob mládeže se projevuje také v tom, jak mladí lidé hodnotí význam volného času. Může dojít k podceňování, přeceňování nebo může být chápán zcela reálně.

Další část této kapitoly je věnována agresi jako příčině šikany.

1.1 Agrese-příčina šikany

Agrese bývá příčinou mnoha forem patologického chování i šikany. Agresivní sklony se u člověka utvářejí na základě jeho genetické výbavy v prvních letech života v souvislosti s výchovou. Důležitou roli při utváření agresivního chování mají i určité temperamentové vlastnosti, především impulzivita a vznětlivost. Pokud se k těmto faktorům přidají kontraindikující faktory prostředí, jako je nevhodné zacházení s dítětem v rodině, jeho zanedbávání, týrání, tolerance nebo podpora násilí, dochází k osvojování odlišných norem a hodnot a k vytvoření touhy po dominantním postavení, bezohledném prosazování se a dosahování cílů bez ohledu na okolí. (Vykopalová, 2001, s. 103)

Martínek (2009, s. 9) definuje agresi jako jednání, kterým se projevuje násilí vůči jinému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit. Jinou, více rozsáhle pojatou definici uvádí Ondráček (2004, s. 1): „V širokém pojetí není agresivita nic jiného než vrozená schopnost živých organismů cíleně a energicky postupovat při zvládnutí životních situací a uspokojování životních potřeb“.

Agrese a její projevy úzce souvisí s učením a se zkušeností, jež může být i zprostředkována. Prostřednictvím vytváření modelových situací a scénářů pro obdobné situace dochází u dítěte k vytváření zásad, podle nichž se řídí v další situaci, která nastane, a podle kterých dochází k utváření postojů, názorů a také hodnot, které řídí jeho jednání a které se při jednání uplatňují. Příčiny šikanování úzce souvisí se samotnou genezí šikany, s vnitřní psy-

chomorální složkou osobnosti, s vlivem prostředí a s výchovou, ale i s otázkou dřívější zkušenosti se šikanou. (Vykopalová, 2001, s. 103-106)

Šikanování je forma patologického chování obsahující prvky agrese a manipulace. Jedná se o nepoměr sil a samoučelnost převahy agresora nad obětí. Šikanování ale zpravidla není vztahem mezi jednotlivci. Ale jeho vznik je chápán jako důsledek poruch vztahů ve skupině, porucha skupinové dynamiky. Někdy je obtížné odlišit šikanování od obdobných forem násilného chování, rasového násilí, vulgarismu, extremistických atak apod. Příčinou vzniku šikanování je ovlivnění skupinové dynamiky a obrat této dynamiky ve prospěch aktérů pomocí různých metod násilné indoktrinace. Jedná se o metody psychické manipulace a jejich kombinace, které mají charakter uplatňování fyzického násilí a vyhrožování týráním, jež vede k psychickému zlomení a podřizování obětí, které často trpí poruchami spánku nebo nejrůznějšími psychosomatickými obtížemi. Tento stav obětí následně vede k přijetí odlišných postojů a způsobů myšlení, jež by oběti nikdy dobrovolně nepřijaly. Psychická manipulace aktérů šikany nabývá charakter hypnózy, největší měrou je zde užívána tzv. nerovnoprávná komunikace silnějšího vůči slabšímu jedinci za aktivní podpory negativní skupinové dynamiky. Sugestibilita oběti stoupá, pokud stoupá závislost a roste strach oběti. Další formou psychického manipulování je ovlivňování myšlení, chování a emocí oběti. Skupinové normy vymezují oblasti chování agresorů i obětí, stanovují a legalizují jednotlivá pravidla chování, která se snaží morálně ospravedlnovat. Jestliže se stane, že i přes takové působení je některý z členů skupiny nekonformní vůči pravidlům a normám skupiny a věc oznámí, je odsouzen jednak aktéry a také obětmi právě pro porušení závazně přijatých pravidel skupiny. Konformita a hyperkonformita je tedy považována za další příčinu vzniku závislosti vedoucí k poslušnosti autority. (Vykopalová, 2001, s. 103-106)

Další podkapitola popisuje rozdělení šikany na osm základních členů.

1.2 Druhy a formy šikany

Šikana může mít různé podoby a může se projevovat v odlišných formách.

Existují různá dělení agresí, každé má své zastánce i odpůrce. Martínek (2009, s. 29) uvádí, že mezi nejčastější dělení patří dělení na:

- Fyzickou a verbální
- Aktivní a pasivní

- Přímou a nepřímou

Další dělení šikany popisuje mnoho autorů, námi vybraný přehled uvádí Vágnerová (2009, s. 74-75), kde kombinacemi výše uvedených základních členů vzniká osm druhů šikany, které jsou:

- Šikanování fyzické aktivní přímé – útok útočníkem nebo skupinou útočníků, kteří se do agrese aktivně zapojí. Iniciátor se osobně na násilí podílí. Jde např. o fackování, kopání, škracení.
- Šikanování fyzické aktivní nepřímé – hlavní agresor se útoku přímo neúčastní, rozděljuje příkazy a posílá na jejich vykonání své příznivce. Ti oběť zbijí, okradou, zničí či schovají její věci.
- Šikanování fyzické pasivní přímé – agresor fyzicky zabraňuje oběti vykonávat její potřeby a cíle. Např. nedovolí oběti, aby si sedla do lavice.
- Šikanování fyzické pasivní nepřímé – příliš se od předchozího typu neliší. Oběti je odmítáno naplnění vlastních oprávněných požadavků fyzickou, ale pasivní formou. Agresor např. odmítne oběť pustit ze třídy na toaletu.
- Šikanování verbální aktivní přímé – nadávání, urážení a zesměšňování oběti
- Šikanování verbální aktivní nepřímé – agrese nesměřuje přímo k oběti. Oběť je pomlouvána a urážena prostřednictvím dopisů, kreseb, které jsou následně rozšiřovány mezi ostatní spolužáky. Slouží k vytěsnění oběti ze skupiny. (Jedná se o tzv. symbolickou agresi).
- Šikanování verbální pasivní přímé – neodpovídání oběti na pozdrav, na její otázky, ignoruje ji apod. Znamená izolaci oběti v kolektivu.
- Šikanování verbální pasivní nepřímé – není příliš odlišné od přechodí přímé formy. Oběť se dostává do izolace, bývá nespravedlivě obviňována z prohřešků a činů spáchaných trýzniteli. Spolužáci se oběti nezastanou ani v případě nespravedlivého obvinění.

Takové dělení však nelze považovat za přesně ohraničené a to z toho důvodu, že v reálných situacích, dochází k jejich prolínání.

Lainová (2007, s. 23) ve svém sborníku také poukazuje na nárůst ekonomické šikany a šikany zahrnující sexuální podněty. Jde především o případy šikany s tzv. „sexuálním humorem“, při kterých je oběť šikanována sexuálním obtěžováním.

Jednotlivé druhy šikany jsou typické svými odlišnostmi, se kterými také souvisí typologie útočníka. Dle toho, co uvádí Černá (2013, s. 68) je mezi útočníky i oběťmi v případě tradiční šikany převážná část chlapců. Toto platí především pro přímou šikanu, kde dochází ke konfrontaci mezi agresorem a obětí. Pokud jsou do šikany zapojeny dívky, jedná se častěji o šikanu nepřímou. Typické jsou pomluvy za zády oběti a vyčleňování z kolektivu.

Další kapitola je věnována popisu a rozebrání nejtypičtějších rozdílů, které je možné najít mezi šikanou a kyberšikanou.

2 ROZDÍL MEZI ŠIKANOU A KYBERŠIKANOU

Stejně tak jako tradiční šikana, která má za účel ubližovat, tak i kyberšikana je prováděna za stejným účelem. U obou těchto patologických jevů nacházíme velké množství společných znaků, ale také jsou zde mnohé odlišnosti, ať už jde o ty, které jsou každému patrné, nebo ty, jež si běžně neuvědomujeme.

Obě tyto formy jsou dělány opakovaně, záměrně, skrývají v sobě psychické násilí včetně symbolické agrese. Způsobují oběti psychická traumata. Narušují identitu člověka, oběť se cítí ponížene a bezvýznamně. Prožívá jak virtuální, tak i skutečnou exkomunikaci ze společenství, do kterého patří. Problémy při odhalování a léčbě kyberšikany souvisejí s jejími odlišnostmi od tradiční šikany. Podstata a řada mechanismů jsou společné pro oba tyto sociálně patologické jevy. Nicméně rozdíl mezi nimi existuje a je důležitý. (Rogers, 2011, s. 8)

Specifické znaky, kterými se kyberšikana liší od klasické formy šikany, jsou:

Anonymita útočníků:

Patří mezi jednu z nejsilnějších předností kyberšikany. Pachatel může zůstat po celou dobu anonymní a oběť se v mnohých případech vůbec nedozví útočnickovu totožnost. Šmahel (2003, s. 13) uvádí, že virtuální svět je také typický tím, že zde lidé mají mnohem méně zábran než ve světě reálném. Je zde absence úzkosti ze sociálních situací a ztráty obav z odhalení. Na internetu obecně lidem méně záleží na mínění druhých, je zde značně omezená potřeba sebe prezentace. Výzkumy ukazují, že „flaming“, (agresivní chování ve formě slovního napadení) je ve virtuálním prostředí až čtyřikrát častější než v reálném životě.

Profil útočníků a profil obětí: Při klasické šikaně bývá útočníkem jedinec, jenž je silný jak fyzicky, tak také sociálně. Vágnerová (2009, s. 93) uvádí, že agresorem u kyberšikany nemusí být útočník, který má předešlé uvedené vlastnosti, ale jde o jedince, který je zdatný v informačních technologiích. Prakticky tak může jít o kohokoli. Stejně tak jako to, že oběť se může stát kdokoli. Podle Vágnerové je však vyšší riziko u těch, kteří jsou na mobilních telefonech a internetu závislí.

Odlišnost místa a času útoku: Na rozdíl od šikany, která se děje na určitém místě v určitém čase, který lze dopředu předvídat, kyberšikana nekončí po škole nebo po práci. Pachatelé útočí kdykoli, když je oběť připojena k internetu nebo má u sebe mobilní telefon,

a tak je oběť pronásledovaná i doma. Čtyři stěny vlastního pokoje oběť před kyberšikanou nechrání. (Fileccia, neuvedeno, s. 4)

Široké publikum a rychlé šíření: Elektronicky rozesílané obrázky a zprávy lze lehce kopírovat z jednoho internetového portálu na druhý. Proto bývá rozsah kyberšikany mnohem větší než u klasické formy šikany. Obsah, který byl už zapomenut, se může znovu objevit na veřejnosti, pro oběť je tak mnohem těžší se s takovou situací vypořádat a překonat ji. Pokud se něco dostane na síť, aby došlo k zamezení, je nejdůležitějším faktorem zamezení šíření rychlost. Jestliže existuje hrozba nebo materiál už byl zveřejněn, je důležité, aby se oběť odhodlala a překonala strach a obrátila se na někoho, kdo je šíření obsahu schopen zabránit. Pokud si oběť sama neví rady, je dobré se obrátit na rodiče či učitele v jeho škole. (Dluhošová, 2013), (Fileccia, neuvedeno, s. 4)

Opakované zraňování: Dalším důležitým rozdílem je podle Vágnerové (2009, s. 94) také to, že u klasické šikany je každá jednotlivá akce vždy ukončena, i pokud se jedná o dlouhodobou šikanu. Kdežto u kyberšikany, kdy je oběť napadena např. e-mailem, si může tuto zprávu číst stále dokola a takové útoky mohou působit trvale. Oběť pak žije s pocitem trvalého tlaku. Napsaná slova mohou mít mnohdy větší důsledky než ta vyslovená. A to právě proto, že si je oběť může přečíst několikrát a více si je zapamatuje.

Neúmyslné případy kyberšikany: Jsou zaznamenávány také případy, kdy ke kyberšikaně dochází neúmyslně. A to tak, že útočník prostě nedomyslí důsledky svého chování. Wilmore (2010, s. 7) uvádí příklady takovýchto případů, kdy útočník např. zveřejní fotky, napíše komentář, který má být spíše úsměvný, než že by měl ublížit, a nepředstaví si, co pro někoho jiného takový vtípek může znamenat a jaké to bude mít následky. Je tu velká šance, že osoba na druhé straně nepochopí komentář stejně jako její autor. Wilmore také zdůrazňuje fakt, že v internetovém světě neexistuje tón hlasu, řeč těla ani nic podobného. Přidání smajlíka nemusí být dostatečným znamením pro odlišení „srandy“ od vyslovené podlosti.

Na začátku roku 2012 byl proveden výzkum, který měl srovnat šikanu a kyberšikanu. Výzkum byl prováděn na Universitě v Britské Columbi (v Kanadě), do výzkumu bylo zapojeno celkem 17773 respondentů ve věku 8-18 let. Výsledky studie ukazují, že klasickou šikanu zažilo nebo se jí zúčastnilo 12 % dotazovaných, zatímco u kyberšikany bylo procento mnohem vyšší, a to 25-30 % dotazovaných. Velmi důležité je ale zjištění, že 95 % respondentů uvedlo, že to, co se dělo online, bylo myšleno pouze jako vtip a nemělo to oběti

ublížit. A pouhých 5 % respondentů uvedlo, že kyberšikana měla za účel ublížit druhému. (University of British Columbia, 2012)

Uvědomění si jednotlivých specifik kyberšikany a rozdílů mezi šikanou a kyberšikanou je velmi důležité, a to především kvůli její prevenci a také kvůli jejímu správnému řešení. Pokud bude rozšířena znalost těchto specifik mezi širokou veřejnost, může to napomoci k celkové minimalizaci kyberšikany.

3 KYBERŠIKANA

V současné době se pomalu začíná vytrácet přesné memorování u studentů (jak středních, tak vysokých škol) a klade se důraz na jiné schopnosti a dovednosti. Do popředí se dostávají takové schopnosti jako je týmová práce, kreativita a další dovednosti, které jsou důležité pro jejich budoucí uplatnění na trhu práce. Tyto jednotlivé schopnosti jsou podmíněny také znalostí informačních technologií, které jsou u studentů v dnešní době nezbytné, ať už pro vypracování zadaných úkolů, seminárních prací či vyhledávání doplňkových informací ke studiu. Jak uvádí Prokeš (2001, s. 14-16), informatiku lze označit za jednu z nejdynamičtějších oblastí současnosti. Je studována nejen na středních a vysokých školách jako samostatný obor, ale prorostla prakticky do všech ostatních odvětví lidského konání, takže současnou společnost právem nazýváme společností informační.

Ke každému vynálezu jako i nové technologii je vázáno riziko jejich zneužití. Moderní komunikační technologie a internet jsou nám stále bližší a stávají se běžnou součástí života každého z nás. Je třeba si uvědomit, že i tyto vymoženosti s sebou nesou rizika, která nejsou malá, spíše naopak. Jak budeme tyto technologie využívat je jen na nás. Pokud budeme chtít, mohou nám sloužit a být velmi užitečné, na druhé straně mohou být zneužívány a jejich rozšířenost se může obrátit proti nám. Jak uvádí ve své publikaci Rogers (2011, s. 7), jedním z vážných nebezpečí je poměrně nový jev-kyberšikana, která zneužívá internet a mobilní telefony k psychickému týrání bližních a naprosto ignoruje mravní pravidla komunikace.

Kyberšikana, ačkoli je poměrně novým jevem, je stále více diskutována a vycházejí nové publikace, které se touto problematikou zabývají, a to jak v zahraničí, tak také v České republice. Langos (2012, s. 285) uvádí, že kyberšikana je jeden z negativních vedlejších produktů současné digitální doby a univerzální definice pro pojem kyberšikana prozatím nebyla dohodnuta. V příručce pro učitele a rodiče s názvem Rizika virtuální komunikace (Kopecký, Krejčí, 2010, s. 5) je kyberšikana definována takto: „Termínem kyberšikana označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti. Toto ublížení či poškození může být jak záměrem útočníka, tak důsledkem např. nevhodného vtipu, nedorozumění mezi obětí a útočníkem, nedomýšlením důsledků jednání ze strany útočníka atd. Oběť je

poškozována opakovaně, ať už původním útočníkem či osobami, které se do kyberšikany zapojí později. Kyberšikana je druhem psychické šikany.“ Michal Kolář v knize s názvem *Nová cesta k léčbě šikany* (2011, s. 83-84) používá mnohem kratší definici pro kyberšikana, která zní: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.“ A v knize *Minimalizace šikany*, kterou napsala Kateřina Vágnerová (2011, s. 92), je použita tato definice: „Kyberšikana je druh šikany, který využívá elektronických prostředků, jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně. Je velkým problémem v řadě zemí, z nichž mnohé již přijaly nové zákony a různá bezpečnostní opatření. Například v USA je kyberšikana od roku 2006 tzv. federálním zločinem.“

Můžeme tedy říci, že kyberšikana se řadí mezi druhy psychické šikany. Má určitá specifika, mezi která v první řadě patří to, že kyberšikana je realizována prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, především prostřednictvím internetu a mobilních telefonů.

Tak jako má reálný svět určitá pravidla a normy pro chování, které je přípustné a které nikoli, i na internetu jsou zavedena určitá pravidla, která by měla být známa všem uživatelům, aby byl internet pro všechny bezpečnější a docházelo k eliminaci takových jevů jako je například kyberšikana. Chování uživatelů při používání internetu je různé, mnoho lidí využívá toho, že je zde určitá anonymita, a tím se virtuální svět od toho reálného liší. Není to však tak, že by nebylo třeba dodržovat určitá pravidla i zde.

Co je to netiketa?

O elektronické komunikaci můžeme říci, že je neřízená. Přestože existují určitá komunikační pravidla, pouze malé množství uživatelů je dodržuje. Na obecném výkladu slova netiketa panuje celkem všeobecná shoda, avšak její konkrétní výklady se v jednotlivých případech liší. Někde je netiketa chápána spíše jako provozní řád sítě, jinde jako pravidlo pro autory, kteří tvoří elektronické publikace.

Např. jedním z nejpoužívanějších zdrojů znalostí na internetu, Wikipedií je termín netiketa definován takto: Netiketa je jakási pomyslná sbírka pravidel a zásad, která by se měla dodržovat v internetovém prostředí. Slovo netiketa je odvozeno z anglického net (neboli síť, častá zkratka pro internet) a slova etiketa. Je třeba si uvědomit, že v internetovém světě

bychom se měli chovat podobně jako ve světě reálném, jako civilizovaní lidé. Za tím účelem existuje netiketa, pravidla slušného chování na internetu. Chováním v síti se zabývají také tzv. RFC dokumenty. RFC dokumenty mají za úkol popsat standardy pro práci na Internetu. Nejprve procházejí procesem schválení a pak je jim přiděleno číslo, pod kterým je možno je vyhledat v seznamu pravidel, který je dostupný z: www.rfc.net. I když mnoho z těchto pravidel je určeno pro odborníky, existují některá také pro běžné uživatele internetu. Mezi tato pravidla patří RFC 1855 Netiquette Guidelines. Pravidla netikety dle RFC 1855, tak jako další související informace, je možno nalézt na internetové adrese: <http://www.hoax.cz/cze/index.php?action=netiketa>. (Kopecký, 2007, s. 10)

Obecná pravidla netikety, která uvádí Kamil Kopecký ve své knize s názvem Moderní trendy v e-komunikaci, zní:

- „ Dodržujete v elektronické komunikaci stejná pravidla, konvence a zásady jako v běžném životě
- Nebuďte zbytečně útoční či agresivní
- Nejste středem kybervesmíru. Neočekávejte, že každý hned všeho nechá, jen aby odpověděl na váš dotaz
- Pokud se dostanete do sporu a ten se přiosťří, argumentujte k věci
- Nepoužívejte osobní invectivy nesouvisející s předmětem sporu

Zlaté pravidlo netikety: Buďte konzervativní při vysílání a liberální při příjmu.

Desatero přikázání počítačové etiky

1. Nepoužiješ počítače ke škodě jiného
2. Nebudeš ničivě zasahovat do práce druhých lidí
3. Nebudeš slídit v souborech jiných lidí
4. Nepoužiješ počítač ke krádeži
5. Nepoužiješ počítač pro křivé svědectví
6. Nepoužiješ nebo nepořídíš kopii softwaru, který jsi nezaplatil/a
7. Nepoužiješ neoprávněně počítačového zdroje jiných lidí
8. Nepřivlastníš si intelektuální dílo jiného

9. Budeš přemýšlet o společenských následcích programu, který jsi stvořil/a

10. Budeš používat počítače ohleduplně a s úctou“

Netiketa je formální konstrukt, jenž v praxi není striktně dodržován. Možnost vynucení pravidel je například v diskusních fórech tím, že příspěvky uživatelů, kteří nedodržují pravidla, budou smazány. (Kopecký, 2007, s. 11-12)

Pravdou ale je, že takové dodržování stanovených pravidel a jejich prosazení v celém kybernetickém prostoru je v reálném světě těžko realizovatelné. Což je možno pozorovat třeba na tom, jaké množství lidí si stahují nelegálně např. hudbu nebo filmy. Společnost se potýká s tím, že sociálně patologické jevy jsou součástí našeho světa a vždy se najdou jedinci, kteří se pokusí překročit stanovená pravidla. A v kybernetickém prostoru tomu není jinak.

Následující podkapitola je věnována studentům informační technologie.

3.1 Studenti informačních technologií a kyberšikana

V současné době se informační technologie staly součástí každodenního života převážné většiny lidí. Se stoupajícím zájmem o ně stoupá také nabídka studijních oborů s tímto zaměřením jak na středních, tak také na vysokých školách.

Není jednoduché odpovědět na otázku, jací jsou nyní studenti a absolventi oborů informatiky a čím se liší od svých vrstevníků. Výšku jejich IQ na našich českých školách běžně neměříme a už vůbec ne individuálními testy, které mají nejvyšší diagnostickou hodnotu. U studia informatiky je předpokládána vysoká schopnost abstrakce, které je schopna pouze část populace, takže ne všichni zájemci ve studiu informatiky uspějí. Je známé, že mimořádnost v jedné oblasti bývá mnohdy kompenzována nedostatečností v oblasti jiné. (Prokeš, 2001, s. 14-16)

Byl prováděn pokus o prokázání toho, zda studium na Fakultě informatiky Masarykovy univerzity v Brně má vliv na osobnost studentů. Zkoumaný soubor byl složen z 58 studentů, a to studentů prvního a pátého ročníku. Studenti vyplňovali dotazník vycházející z čtyřfaktorového modelu osobnosti psychologa Eysenka. Dotazník zahrnoval 4 škály, a to škálu psychoticismu, neuroticismu, extravertze a škálu sociální naivity, tzv. lži škálu. Předpoklad, že rozdíly mezi úvodním a závěrečným ročníkem se projeví, a to nejvíce na škále neuroticismu, se nepotvrdil. To mohlo být způsobeno např. i tím, že informační technolo-

gie mohou mít na studenty vliv ještě před nástupem na fakultu, zejména pokud studují obor informatiky už na střední škole, dále že výsledky nebyly srovnány se souborem lidí přicházejících do styku s informačními technologiemi minimálně atp. Pravdou je, že studenti informatiky žijí ve skutečném světě, podle svých sportovních a kulturních zájmů se sdružují, vydávají studentské časopisy, chodí do barů a mají študácký smysl pro recesi. To vyvrací odměřený pohled na studenty, které si mnozí představí s mastnými vlasy, nahrbenou postavou a zmačkanými šaty. Pravdou ale je, že kolejové pokoje těchto studentů působí většinou nezabydleně, místo hudby chápou spíše její algoritmus a v literatuře i filmech preferují žánr sci-fi. Ale pořádají sportovní klání, vědí o internetové poezii, znají počítačovou grafiku, lezou po skalách, tancují a dělají spoustu dalších činností jako ostatní studenti. V třídách, které jsou zaměřeny na studium informatiky, nalezneme převážnou většinu studentů mužského pohlaví. Je možné, že je to dáno specifickou schopností soustředit se na jednu věc a stát se v ní profesionálem, kterou mají právě muži. Kdežto ženy jsou ve většině případů zaměřeny více všeobecně, vědí od všeho něco a specifikace pouze na jednu činnost pro ženy není tak typická. (Prokeš, 2001, s. 14-16)

Jak už bylo uvedeno, kyberšikana je někdy také označována jako jistý druh psychické šikany a je známo, že k psychické šikaně mají sklony spíše dívky než chlapci, u kterých je větší výskyt šikany fyzické. Vzhledem k tomu, že informační technologie studují spíše studenti mužského pohlaví, dalo by se z toho předpokládat, že kyberšikana nebude u těchto studijních oborů tak rozšířena jako u jiných oborů. Ale faktem je, že informatici tráví hodně času u počítače, takže můžeme na druhé straně výskyt kyberšikany předpokládat ve větší míře.

Prokeš (2001, s. 14-16) uvádí, že v současné společnosti se vytvořilo cosi jako počítačová trhlina mezi pohlavími, což znamená, že v oblasti nových technologií dominují především muži a ženy zůstávají více pasivní. Ve své publikaci také Prokeš uvádí výzkum, který byl proveden ve spolkové zemi Rýnsko-Falc na všeobecně vzdělávacích školách. Výzkum nesl název Učení podporované počítačem. Účastnilo se ho 1035 žáků 5. až 10. ročníku z 15 škol typických co do vybavenosti počítači. Pohlavní diference se projeví dost výrazně: 80% chlapců má vlastní počítač, zatímco u dívek to bylo méně než 50%, dvou a víceletou zkušenost s počítačem má větší počet chlapců, zatímco dívky pouze krátkodobou nebo žádnou. Chlapci také stráví u počítače mnohem více času, většinou hrají hry. A bylo také zjištěno, že emoční stavy dívek jsou při počítači méně pozitivní. Obdobné výzkumy v našich zemích ale neprokazují pohlavní diference v užívání počítačů tak výrazné.

Prostředí internetu nám otvírá velké možnosti. Můžeme komunikovat s lidmi z celého světa, aniž bychom museli vstát ze své židle za počítačem. Můžeme e-mailovat, chatovat, posílat si fotky a videa a dělat spoustu dalších věcí. Ale pravdou je, že se skutečně nepotkáme, nepodáme si ruce ani si neužijeme opravdový pohled z očí do očí, pouze ten přes obrazovku. Děti vyrůstají v souladu s novými technologiemi a považují je za běžnou součást jejich světa. A je otázkou, zda potom pro ně není těžší navazovat skutečné vztahy a skutečná přátelství. A zda svět, kde všichni máme k sobě tak blízko, ale ve skutečnosti stojíme od sebe spoustu kilometrů, nenahrává právě kyberšikaně a dalším nežádoucím jevům, které se v současné době vyskytují stále častěji.

3.2 Prostředky kyberšikany

Existují různé prostředky, které se dají využít ke kyberšikaně, jako např. mobilní telefon, internet atd. Tyto prostředky jsou pro nás přínosem a jsou využívány většinou populace, ale spolu s výhodami přichází také určitá hrozba, kterou v sobě mohou skrývat v podobě zneužití vůči druhým lidem.

Zde jsou vypsány ty, které jsou v současné době používány ke kyberšikaně nejčastěji:

Textové zprávy: Rogers (2011, s. 33) popisuje kyberšikanu prostřednictvím textových zpráv a uvádí, že většinou se jedná o zprávy s výhrůžným nebo útočným obsahem. Dále uvádí, že mohou mít SMS zprávy také podobu opakovaného zahlcování oběti velkým počtem textovek. Na trhu jsou k dostání SIM karty, které lze po vyčerpání kreditu vyměnit, oběť se tak nedozvídá, kdo ji tímto způsobem obtěžuje.

Fotografie nebo videoklipy pořízené kamerou mobilních telefonů: Většina mladých lidí vlastní telefon, který má v sobě zabudovaný fotoaparát, a je tedy možno pořizovat fotografie, které lze z mobilu poslat dál. Oběť, jež je zachycená na fotce či videu, je pachatelem zahanbována nebo zesměšňována. Běžnou a s největší pravděpodobností také nejčtenější formou kyberšikany je tzv. happy slapping (což volně přeloženo znamená veselé fackování) jde o nahrávání a sdílení pořízeného videozáznamu fyzických útoků. (Rogers, V. 2011, s. 33)

Mobilní telefonáty: Jednou ze základních služeb mobilních telefonů je právě volání. Agresoři své oběti mnohdy napadají neustálými telefonáty, popřípadě je opakovaně prozváně-

jí, a pokud je telefon obětí zvednut, neodpovídají. Dochází také k případům, kdy je oběti telefon odcizen a je použit k obtěžování dalších, což má za následek, že je oběť mylně považována za útočníka. (Rogers, 2011, str. 34)

E-mailly: Hulanová (2012, s.43-44) popisuje výhody e-mailové komunikace a uvádí, že mezi výhody nepochybně patří snadné použití, ekonomická výhodnost, rychlost atd. Umožňuje zůstat v kontaktu s lidmi kdekoli. Je možné zasílání souborů a dá se použít jako doklad proběhlé komunikace. Ale upozorňuje také na to, že e-mail je výborným prostředkem právě pro kyberšikanu, a to z důvodu snadného odeslání zpráv spoustě jiných uživatelů během velmi krátké doby.

Černá (2013, s. 30) poukazuje na to, že výhodou pro útočníka je také použití anonymity. Je těžké odhalit, komu která emailová adresa patří. Jeho zneužití může proběhnout také tak, že agresor se pod emailem oběti přihlásí na některé z obchodních stránek či na stránky se sexuálním obsahem.

Chatovací místnosti: Jedním z výborných způsobů, pomocí kterého mohou lidé komunikovat, jsou chatovací místnosti. Ovšem jen v případě, že nejsou porušena žádná bezpečnostní opatření. V opačném případě se mohou lehce stát prostředkem kyberšikany ve formě zastrahování a výhrůžek. (Rogers, V. 2011, s. 33)

Instant messengery: V ČR jsou pro tuto formu komunikace nejčastěji využívány Skype nebo ICQ (Rogers, 2011, s. 34). Jde o velmi využívanou službu, která svým uživatelům nabízí funkce jako zasílání zpráv, chatování, posílání souborů atd. Oproti emailu je posílání zpráv v reálném čase, vidíme, kdo z uživatelů je právě připojen. (Hulanová, 2012, s. 42).

Černá (2013, s. 29) uvádí, že nejčastějším způsobem kyberšikany pomocí Instant messaging patří posílání zpráv, které mají ubližovat, dále také smazání ze seznamu kontaktů, pronásledování či zahlcování zprávami.

Sociální sítě: V současné době jsou sociální sítě stále více rozšířeny, nabízejí uživatelům snadné spojení s ostatními a sdílení fotografií, videí atd. Rogers (2011, s. 33) upozorňuje na to, že pokud se na sociálních sítích neuplatňují bezpečnostní pravidla, mohou být jednoduše zneužity k rozšiřování pomluv. Dále také popisuje u dětí častou snahu být populární díky počtu následovníků a „přátel“. Což může vést děti k tomu, že přijmou „žádost o přátelství“ od lidí, které ve skutečném životě neznají. Tím jim poskytnou přístup ke svým osobním informacím, což je činí zranitelnými. Není těžké si na sociálních sítích vytvořit

falešný účet a kontaktovat oběť kyberšikany pod vymyšlenou či cizí identitou, což umožní agresorům zachovat si anonymitu a sledovat svou oběť.

Internetové stránky: Vlastní webové stránky jsou dnes už běžné jak pro firmy, tak také pro jednotlivce. Jejich vytvoření není až tak složité, tudíž mohou být stránky vytvářeny kýmkoli. Zneužití může být hned několika způsoby např. vytvoření stránek, kde jsou agresorem zveřejňovány informace o oběti, které oběť zveřejnit nechce. Rogers (2011, s. 33) uvádí jako jeden z příkladů také situaci, kdy agresor na stránkách, které se zabývají například anketami, vytvoří anketu právě o oběti.

Tento uvedený přehled prostředků kyberšikany není zcela kompletní, existuje ještě spousta dalších, které se dají pro zrealizování kyberšikany využít. Pro pachatele není v současné době těžké si najít cestu k oběti, protože převážná většina lidí užívá alespoň některé z moderních technologií, které se rychle vyvíjejí, a jejich vývoj je zejména pro děti atraktivní, protože se s těmito technologiemi seznamují mnohem rychleji než např. jejich rodiče, kteří jsou mnohdy zaměstnaní jinými činnostmi, a tak jim nezbyvá tolik času na věnování se současným pokrokům a jejich rizikům, které mohou ohrožovat jejich děti.

Následující podkapitola, je zaměřena na jednotlivé druhy kyberšikany a jejich stručný popis.

3.3 Druhy kyberšikany

Elektronická komunikace vyřešila spoustu problémů, se kterými se lidé dříve potýkali, pokud spolu chtěli komunikovat na dálku. Ale jako každý vynález, přináší také mnohé rizika. Jak popisuje Kopecký (2007, s. 13) největšími nebezpečími nejsou technologie, ale především lidský faktor. Uvádí, že z toho také vychází strategie tzv. sociálního inženýrství, což jsou techniky, které mají za úkol působit na člověka a měnit jeho názory, postoje, vzbuzují falešné představy o daném problému (tzv. hoax). Sociální inženýrství je tudíž způsob, jak získat důležité informace od uživatelů, bez toho aniž by si uvědomovali, že tak činí.

Nebezpečné komunikační techniky jsou velmi úzce spojeny s jednotlivými druhy kyberšikany, mezi které řadíme:

Flaming (rozohňování, nářez): Vašutová a kol. (2010, s. 85) popisují tento případ kyberšikany jako krátkodobou a ohnivou hádku mezi dvěma nebo více protagonisty. Flaming je dle nich nejčastější v diskusích, v rámci hry či v chatovacích místnostech, tedy v prostředí

veřejné komunikace. Typickým znakem pro flaming je to, že může skrývat podobu násilí a hrozeb, ale ne vždy musí jít o hrozby reálné. Také popudlivé SMS zprávy či emaily mohou být označovány za flaming. Flaming se nejčastěji vyskytuje mezi jedinci nebo malými skupinami protagonistů, jež jsou z hlediska sociální síly vyvážené.

Harassent (obtěžování): Jde o: „opakované posílání útočných, urážlivých nebo nevyžádaných zpráv.“ (Rogers, V. 2011, s. 35). Takže oproti flamingu má dlouhodobější charakter. Dalším charakteristickým znakem, který harassent od flamingu odlišuje, je to, že jde o jednostranné obtěžování.

Denigration (pomlouvání, očerňování): Denigration neboli očerňování je šíření škodlivých zpráv, které mají oběť poškozovat. Jak uvádí Willard (2007, s. 7-8), mohou tyto zprávy být zveřejňovány online nebo také zasílány jednotlivcům, např. pomocí emailu. Účelem takového jednání je poškození pověsti oběti či jejich vztahů s okolím. Tato činnost zahrnuje šíření drbů a pomluv. Zmiňuje také, že specifickou kategorií očerňování je zveřejňování snímků, které byly digitálně upraveny za účelem předložit falešný obraz, jako je například umístění obličeje do fotky se sexuálním motivem atp.

Impersonation (předstírání): Jde o posílání zpráv pod cizím jménem. Agresoři mnohdy zveřejní informace, které vrhají na oběť špatné světlo. Předstírání se dá uskutečnit pouze tehdy, pokud kyberšikanující má schopnost vydávat se za oběť. Tento druh kyberšikany se může postupně vyvinout do ostatních druhů kyberšikanování. (Willard, 2007, s. 8).

Outing (prozrazení): Dle Vanesy Rogers (2011, s. 35) je definováno jako: „sdělování cizích tajemství a citlivých informací bez souhlasu dotyčných.“ Willard (2007, s. 8) outing popisuje jako veřejné publikování či rozesílání osobní komunikace nebo jiných informací o oběti, které jsou oběti nepříjemné. Častým případem je to, když kyberšikanující obdrží od oběti email s důvěrnými informacemi a šíří je mezi ostatní.

Trickery (podvod): V tomto případě kyberšikany se jedná o navádění přesvědčovat oběti o tom, aby prozradila svá tajemství či jiné citlivé informace. Jakmile to oběť udělá, agresor tyto informace zveřejní na internetu. (Rogers, V. 2011, s. 35)

Exclusion (vyloučení): Je záměrné vyloučení oběti z online skupiny. (Rogers, V. 2011, s. 35) Vyloučení se může objevovat např. ve skupinových konverzacích, do kterých je vstup podmíněn heslem.

Cyberstalking (kyberpronásledování): Za cyberstalking bývá označováno intenzivní a opakované obtěžování a ponižování, které zahrnuje výhrůžky i zastrašování. (Rogers, 2011, s. 35)

Cyberthreats (ohrožování): Jde o přímé hrozby, prohlášení o plánu někomu ublížit nebo spáchat sebevraždu. Obsahují informace o záměrech, které má agresor v plánu. Stresující informace jsou zveřejňovány online a vedou k emočnímu rozrušení oběti, což může oběť vést k zranění někoho jiného či sama sebe. V krajních případech může dojít až ke spáchání sebevraždy. (Vašutová a kol., 2010, s. 88)

Kybergrooming: Maršáková (2012, s. 3-4) popisuje kybergrooming jako internetovou hrozbu, která není v povědomí veřejnosti až tak moc rozšířená. Kybergroomer, tedy útočník, ohrožuje především děti a mladistvé. Jde o psychickou manipulaci prostřednictvím moderních komunikačních technologií s cílem získat důvěru oběti, kterou chce vylákat na schůzku a ve většině případů také sexuálně zneužít.

Happyslapping: Jde o běžnou a jednu z nejčastějších forem kyberšikany. Oběť je natáčena při fyzickém napadání či zesměšňování a tyto záběry jsou následně zveřejněny online. (Rogers, 2011, s. 33).

Výše uvedený přehled, popisuje, jaké druhy kyberšikany mohou nastat. Každý z těchto druhů může být prováděn v různé míře a často dochází k jejich kombinaci, kdy útočník proti své oběti využívá více druhů, které se mohou prolínat.

Následující podkapitola je věnována prevenci kyberšikany, kterou by měl znát každý z uživatelů moderních komunikačních technologií, nejlépe ještě před tím, než začne tyto technologie užívat.

3.4 Prevence kyberšikany

Je jisté, že lepší než kyberšikanu řešit je se jí vyhnout. Szotkowski (2013, s. 17-18) upozorňuje na to, že mnohým případům kyberšikany by se dalo předejít, kdyby se její oběti alespoň minimálně chránily. Dále také popisuje, že zatímco v reálném životě si od dětství pěstujeme obranné mechanismy (např. v podobě zábran) a před různými nástrahami jsme opakovaně varováni rodiči, učiteli a v některých případech také médií, informovanost o rizicích virtuálních je minimální. V reálném světě jsou lidé schopni vnímat různé nuance řeči, které nám napomáhají vnímat pravdu a lež, humor, nadsázku atd. Oproti tomu ve vir-

tuálním prostředí tato vodítka chybí a to nahrává útočníkům a napomáhá jim to v různých manipulacích, které oběť jen těžko rozezná.

Aby došlo k minimalizaci kyberšikany je třeba znát jednotlivé zásady, které mohou přispět právě k prevenci tohoto sociálně patologického jevu. V této kapitole je popsáno několik pravidel, které tomu značnou mírou přispívají a jsou považovány za účinnou prevenci kyberšikany.

Respektování ostatních uživatelů: Tak jako v reálném životě, tak stejně také v kybernetickém prostředí by mělo platit pravidlo, které uváděl už Konfucius, a to: „Nečiň druhým to, co nechceš, aby činili tobě.“

Další pravidla, která mohou napomoci proti kyberšikaně, uvádí ve své publikaci Krejčí (2010, s. 46). Patří mezi ně především to, že:

Přehnaná důvěřivost není na místě: Statistiky uvádějí, že většina uživatelů internetu neříká ve virtuálním prostředí pravdu. Takové chování je podpořeno absencí mimoverbálních znaků při komunikaci, díky kterým v reálné komunikaci rozeznáváme pravdu od lži. Takže bychom měli mít tento fakt na paměti, aby nedocházelo ke zklamáním a také různým manipulacím, pomocí kterých mohou být získávány osobní údaje či jiné materiály.

Ochrana citlivých informací: Jde především o osobní údaje, hesla k elektronickým účtům, osobní fotografie, vlastní problémy atd. Ve virtuálním prostředí je doporučováno používání přezdívky a neuvádění jména, příjmení, data narození atp., podle kterých by útočník mohl oběť vysledovat. Je také možnost, že útočník si informace o oběti poskládá z různých zdrojů jako např. Facebooku, diskusních fór, inzerátů na internetu atd. Mezi citlivé osobní údaje jsou řazena také hesla k elektronickým účtům. Tato hesla by si měli uživatelé sřížít jako například PIN kód kreditní karty. Může dojít k zneužití virtuální identity a ta by mohla být použita agresorem třeba k nezákonné činnosti.

Zveřejňování osobních fotografií je také považováno za velmi rizikové chování. V řadě případů to byla právě fotografie oběti, která se stala účinným nástrojem k vydírání či různým manipulacím. (Krejčí V., 2010, s. 46)

Seznámení s pravidly chatu nebo diskuse: Pokud dojde k seznámení s pravidly, může se tak uživatel sám vyvarovat jednání, které by mohlo být v rozporu s užíváním dané služby. Také si tak bude uživatel vědom toho, co si mohou ostatní dovolit k jeho osobě, popřípadě

jak se bránit proti nepovolenému chování. (Jak se chránit před kyberšikanou a jak se bránit kyberútočníkům, 2009)

Seznámení s riziky elektronické komunikace: Pokud bude uživatel předem obeznámen s informacemi o kyberšikaně, bude mít daleko větší šanci tento problém zvládnout. Klíčovou roli hraje prevence, která by měla přijít ve chvíli, kdy dítěti umožníme používání internetu či pořídíme mobilní telefon. Je důležité, aby se na prevenci podíleli všichni, kteří se podílejí na výchově dítěte. Takže nejen rodina a škola, ale celá společnost. Tak jak jsou děti připravovány na nástrahy reálného života, je třeba je seznámit i s problémy, které na ně mohou číhat ve virtuálním světě. (Jak se chránit před kyberšikanou a jak se bránit kyberútočníkům, 2009)

Výše uvedené body mohou napomoci jednotlivým uživatelům v prevenci proti kyberšikaně, avšak pro prevenci ve školách nestačí pouze znát jednotlivé kroky pro obecnou prevenci kyberšikany, ale je třeba zavést určitá preventivní opatření, návrh preventivních opatření, která škola může proti kyberšikaně zavést, uvádí Jurková (2010, s. 7). Zde je jejich stručný přehled:

- Vytvoření si základního přehledu o tom, jaká je situace na škole. K orientačnímu zmapování kyberšikany na škole může být použit dotazník nebo orientační rozhovor se studenty.
- Na základě výsledku prováděného mapování projevů kyberšikany na škole je třeba zvážit, jaká preventivní opatření kyberšikany zavést a realizovat.

Doporučuje se:

- Vzdělávat studenty a zaměstnance v problematice online bezpečí a užívání internetu kreativními a efektivními způsoby.
- Vymezit jasná pravidla používání internetu, počítačů a ostatních elektronických zařízení. Vhodné je pravidla tvořit společně se studenty, tak aby se zvýšilo akceptování pravidel studenty. Je vhodné jejich sepsání a vyvěšení formou plakátu na viditelná místa.
- Zahrnutí pojemu „kyberšikana“ do školního řádu a minimálního preventivního programu: přesné vymezení, podle čeho se kyberšikana identifikuje, jak se bude řešit, jaké budou kázeňské postihy atd.

- Nainstalování softwaru do školních počítačů, který bude blokovat nevhodné školou vybrané webové stránky.
- Vypracování krizového scénáře postupu při odhalení kyberšikany, vytvoření plánu, na koho se obrátit, s kým se poradit.
- Zapojení vrstevníků, starších spolužáků do vedení programů o kyberšikaně.
- Podpora pozitivního klimata školy – především vytvoření pro žáky takových podmínek, které jsou transparentní, jasné a srozumitelné, důležitá je podpora prosociálního chování žáků.
- Uspořádání besed pro rodiče, kde budou upozorněni na nebezpečí kyberšikany.
- Určení toho, kdo ve škole bude specialista na kyberšikanu, který se bude touto problematikou zabývat, řešit ji a poradit, jak postupovat v případě problému.
- Učení studentů tomu, že všechny formy šikanování jsou nepřijatelné a že kyberšikana může být předmětem disciplinárního řízení uvnitř školy. Je třeba také studenty informovat o tom, že ačkoli jejich jednání zdánlivě nesouvisí se školou, může být stejně na půdě školy řešeno, a to v případě, že by narušovalo „zdravé klima“ školy.

Každá škola v České republice musí mít zavedený tzv. Minimální preventivní program.

Minimální preventivní program pro školy

Je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit v základních školách, středních školách, speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování a školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Jeho realizace je pro každou školu a každé uvedené školské zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce. Páteř systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy tvoří: odborný pracovník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, krajský školský koordinátor prevence, okresní metodik prevence a školní metodik prevence. (Metodický pokyn ministra školství, 2000)

Na školách se primární prevencí sociálně patologických jevů, do kterých řadíme také kyberšikanu, zabývá školní metodik prevence. Patří k těm, kteří jsou v působení na žáky nejbližší. Při prevenci spolupracuje s výchovným poradcem školy a s třídními učiteli. Proto se teď zaměříme na stručný přehled jejich funkcí a kompetencí.

Školní metodik prevence

- Koordinuje přípravu Minimálního preventivního programu a jeho zavedení ve škole, podle aktuálních potřeb a podmínek ho inovuje, podílí se na realizování a vyhodnocování jeho účinnosti.
- Odborně a metodicky pomáhá učitelům odpovídajících výchovně vzdělávacích předmětů, ve kterých je možné vhodnou formou zavádět do výuky etickou a právní výchovu aj. oblasti preventivní výchovy.
- Poskytuje učitelům a ostatním pracovníkům školy informace z oblasti prevence, pravidelně informuje o vhodných preventivních aktivitách pořádaných jinými odbornými zařízeními.
- Podává návrhy vhodných odborných a metodických materiálů aj. pomůcek pro realizaci Minimálního preventivního programu a navazujících preventivních aktivit školy.
- Sleduje ve spolupráci s dalšími pracovníky školy rizika vzniku a projevy SPJ a navrhuje opatření k včasnému odhalení těchto rizik a k řešení nastalých problémů, informuje pracovníky školy nebo školského zařízení o možnostech řešení krizových situací v případech, kdy dojde k výskytu SPJ ve škole.
- Spolupracuje především s okresním metodikem preventivních aktivit, účastní se pravidelných porad a zajišťuje přenos zásadních informací z jejich obsahu.
- Spolupracuje na základě pověření ředitele školy se školskými a dalšími krizovými, poradenskými a preventivními zařízeními, se zařízeními realizujícími vzdělávání v prevenci a s institucemi zajišťujícími sociálně právní ochranu dětí a mládeže, zajišťuje informovanost žáků, jejich zákonných zástupců a pracovníků školy o činnosti takových organizací a institucí. (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, 2000)

Výchovný poradce

Rozsah činností, které spadají do kompetence výchovného poradce, je rozsáhlý, námi byly vybrány ty, které mají spojitost s prevencí sociálně patologických jevů. Veškeré kompetence výchovného poradce je možno nalézt ve vyhlášce o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních z roku 2005.

- Vyhledávání a orientační šetření žáků, jejichž vývoj a vzdělávání vyžadují zvláštní pozornost, a příprava návrhů na další péči o takové žáky.
- Zajišťování či zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb a intervenčních činností určených žákům se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Příprava podmínek pro začlenění žáků se zdravotním postižením ve škole, koordinace poskytování poradenských služeb takovým žákům školou a koordinace vzdělávacích opatření u těchto žáků.

Dále jsou to metodické a informační činnosti

- Zprostředkování nových metod pedagogické diagnostiky a intervence.
- Poskytování informací o činnosti školy, školských a dalších poradenských zařízeních v regionu, o jejich zaměření, kompetencích a o možnostech využívání jejich služeb žákům a jejich zákonným zástupcům.
- Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči dalších poradenských zařízení a jejich zajištění v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.
- Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti výchovného poradce, navržená a realizovaná opatření. (Vyhláška: o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, 2005)

Třídní učitel ve vztahu k prevenci

- Spolupracuje se školním metodikem prevence na zachycování varovných signálů, podílí se také na realizaci Minimálního preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů v jeho třídě.
- Motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování, podporuje rozvoj pozitivních sociálních vztahů mezi žáky ve třídě.
- Je zprostředkovatelem komunikace s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci žáků třídy.
- Získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech svých žáků ve třídě a také o jejich rodinném zázemí. (Metodický pokyn k primární prevenci sociálně pato-

logických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, MŠMT, 2007)

Mimo zmíněné osoby, které se prevencí ve školách zabývají, ať už je to jejich primární náplň práce, či prevenci řeší jako přidruženou součást své pracovní náplně, jsou zde i ostatní učitelé, kteří by se o tuto problematiku měli také zajímat. A to z důvodu, aby mohli pomoci v případě, že se na ně obrátí některý ze studentů, i když např. nejsou jejich třídními učiteli.

Podkapitola 3.5 se zabývá tím, jak postupovat v případě, že se kyberšikana vyskytne, jak nejlépe ji řešit a eliminovat škody, které byly napáchány.

3.5 Jak postupovat při kyberšikaně

Bohužel žádná 100% ochrana před kyberútoky neexistuje, pokud se tedy nechceme vzdát používání internetu a mobilního telefonu. Můžeme však nebezpečí snížit. I za předpokladu, že se budeme chovat opatrně při mobilní komunikaci či komunikaci na internetu, riziko existuje.

Při výskytu kyberšikany ve školním prostředí existují dílčí kroky, které musí učitelé podniknout, aby byla kyberšikana správně řešena a zastavena.

Jak uvádí příloha č. 7 k dokumentu Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže vydaného MŠMT (2010), existuje:

7 základních kroků, kterými by se měli pedagogové řídit při řešení kyberšikany:

1. Zajištění ochrany oběti (kontaktování operátora mobilní sítě nebo zřizovatele stránek, profilu atd.).
2. Zajištění dostupných důkazů s pomocí IT kolegy.
3. Důkladné vyšetření a žádání odborné pomoci – musí být vyšetřeny všechny souvislosti se zajištěným incidentem. Pedagog by si měl zajistit podporu a pomoc externího pracovníka (IT expert, policie...) Kontaktovat webové prostředí, kde ke kyberšikaně došlo, a spolupracovat s ním.
4. Opatření- zvolit takové opatření a řešení, které odpovídá závažnosti prohřešku.

5. Informování a poučení rodičů- je třeba informovat jak rodiče oběti, tak také agresora. Tady platí stejné zásady sdělování informací jako u „klasické šikany“ (např. nemělo by dojít ke konfrontaci oběti a agresora). Pedagog je povinen také poskytnout rodičům tipy a kontakty, na které se mohou obrátit.
6. Žádání konečného verdiktu a informací- při zapojení a následně celém prošetření případu by měl vyučující trvat na konečném stanovisku všech zainteresovaných institucí (PČR...) a dalších subjektů (rodiče).
7. Postihy- při postizích agresorů je vyučující povinen postupovat v souladu se Školním řádem a již vypracovaným krizovým plánem.

Při řešení kyberšikany je nejlepší se obrátit na takovou pomoc, která je nejbližší a může tak zasáhnout při řešení kyberšikany nejrychleji. Jak oběti, tak také pedagogové se mohou obrátit na pedagogicko-psychologickou poradnu, střediska výchovné péče či jakéhokoli psychologa v místě bydliště. Existuje spousta míst, která se zabývají sociálně patologickými jevy a jejich řešením u dětí. Na podporu proti kyberšikaně existuje řada internetových stránek, na kterých mohou pedagogové čerpat potřebné informace nebo se na ně se svým problémem přímo obrátit. Pro ukázkou jsme některé vybrali a uvádíme je v následujícím přehledu:

- www.saferinternet.cz – poskytuje informace na téma kyberšikana, ochrana osobních údajů a další
- www.bezpecne-online.cz- stránky pro studenty, rodiče a učitele zaměřené na informace o bezpečném používání internetu, dále také na prevenci a řešení kyberšikany
- www.minimalizacesikany.cz- zaměřené na rady pro rodiče, učitele a děti, jak řešit šikanu a jak jí předcházet
- www.sikana.org
- www.e-bezpeci.cz - E-Bezpeci - projekt pro prevenci rizikového chování na internetu
- Poradna E-Bezpeci (www.napisnam.cz) - poradenská linka určená k prevenci rizikového chování na internetu
- www.e-nebezpeci.cz- projekt E-Nebezpeci určený pro učitele, obsahuje řadu prezentací určených právě pro pedagogy
- www.hoax.cz

- Kyberšikana a její prevence, příručka pro učitele, dostupné z: <http://www.kapezet.cz/index.php?object=General&articleId=211&leveMenu=>
- Příručka pro rodiče a vychovatele (Saferinternet), dostupné z: http://www.saferinternet.cz/data/articles/down_696.pdf

(Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování, MŠMT, 2010, příloha č. 7)

Výše uvedené řešení kyberšikany je specifikované pro školy, jsou však i takové případy, kdy kyberšikanu oběť řeší sama. V takovém případě se doporučuje, aby pro její eliminaci oběť podnikla následující kroky, které mohou pomoci odrazit další útoky útočníků nebo alespoň snížit četnost útoků a jejich dopady:

V první řadě jde o **Ukončení komunikace**: Nekomunikujte s útočníkem, nevyhrožujte mu, nemstěte se ani se ho nesnažte žádným způsobem odradit od jeho jednání. Útočník to s velkou pravděpodobností dříve či později vzdá, protože jeho počínání nepřinese prakticky žádnou odezvu. Tento zdánlivě jednoduchý krok může být pro oběť obtížný, a to z důvodu toho, že lidé v sobě mají potřebu bránit se. Pasivní reakce na útok je pro člověka nepřírozená, protože potřeba bránit se je v lidech hluboko zakořeněna. Ale v situaci kyberšikany jde o velmi účinný způsob, jak útočníky odradit. (Jak se chránit před kyberšikanou a jak se bránit kyberútočníkům, 2009)

Jak uvádí Jurková (2010, s. 9) dalším vhodným krokem je **Blokování útočníka**: Doporučuje se zamezit útočnickovi přístup k účtu či telefonnímu číslu tím, že dojde k zablokování přijímání zpráv a hovorů od útočníka. Další možností je také změna virtuální identity. Vhodné je také kontaktovat poskytovatele dané služby za účelem zablokování přístupu ke službě, pomocí které jsou útoky realizovány. Je jasné, že také útočník si může jednoduše změnit identitu, nejde tedy o definitivní řešení, avšak o výrazné znesnadnění útočnickovy činnosti. Dalším uváděným krokem, který je vhodný udělat je:

Oznámení útoku, rada s blízkou osobou: Útoky kyberagresorů jsou zraňující a ponižující. Mohou tedy vyvolávat pocity méněcennosti a pochyby obětí o sobě samotných. I začínající a drobné útoky je třeba řešit. Je dobré se s nimi svěřit někomu, komu na vás záleží. K problému vaší kyberšikany budou jiní přistupovat s odstupem a vítaným nadhledem a tak vám mohou pomoci najít řešení problému. Děti by měly při takovýchto situacích oslovit dospělého, nejlépe rodiče či učitele. Je totiž faktem, že dospělí mají větší zkušenosti

s řešením problémů, proto mohou pomoci radou, která bude více účinná než ta, kterou by dítě dostalo od svého vrstevníka. Dospělí také lépe posoudí, zda je problém tak závažný, že je třeba do řešení zapojit například policii, psychology atd. (Jurková, 2010, s. 9)

Doporučuje se, aby si oběť uchovávala jednotlivé důkazy kyberšikany, jako například SMS zprávy, emaily, zprávy z chatu atd. Díky těmto důkazům může následně dojít k případnému zahájení vyšetřování proti útočníkovi.

Je také důležité to, aby ostatní byli všímaví vůči kyberšikaně ve svém okolí. Pasivní přístup z nás dělá totiž spolupachatele, ať už s kyberšikanou souhlasíme, či nikoli. Početnost publika také zvětšuje tlak na oběti a díky tomu je kyberšikana pro oběť mnohem více nepříjemná. Je třeba se proti útokům postavit a zastavit útočníka tím, že ukážeme nesouhlas s jeho počínáním. Tak pomůžeme jednak oběti kyberšikany, které jsme svědkem, ale také budoucím obětím. Je třeba mít na paměti, že obětí se v budoucnu může stát každý z nás. Značnou důležitost má i podpora oběti, protože je zasažena její sebedůvěra, a je tedy dobré oběti poradit, na koho se má obrátit a jak jednat. (Jak se chránit před kyberšikanou a jak se bránit kyberútočníkům, 2009)

Ať už se jedná o řešení kyberšikany ve školním prostředí nebo jde o řešení mimo půdu školy, které jsou v této podkapitole stručně popsány, pro oba tyto případy platí, že je třeba začít kyberšikanu řešit co nejdříve, aby byly minimalizovány škody, které byly napáchány a oběť měla co možná nejmenší následky.

Následující kapitoly bakalářské práce jsou věnovány praktické části.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Pro náš výzkum byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu. Kvantitativní výzkum je založen na práci s číselnými údaji. Výzkumné šetření bylo provedeno formou nestandardizovaného dotazníku, jenž byl vyplněn respondenty zcela anonymně. Výzkum byl zaměřen na kyberšikanu u středoškolských studentů. Vymezili jsme výzkumný problém, byl stanoven cíl výzkumu. V praktické části byly zodpovězeny výzkumné otázky. Pomocí statistického vyhodnocení byla ověřována platnost námi stanovených hypotéz.

4.1 Výzkumný problém, cíl výzkumu

Práce mapuje problematiku kyberšikany u studentů vybraných středních škol nacházejících se na území Zlínského kraje. Kyberšikana patří v posledních letech mezi hojně řešenou problematiku vyskytující se nejen ve školách.

Praktická část se zabývá tím, jaký je rozdíl ve výskytu kyberšikany mezi studenty mužského pohlaví, kteří mají rozšířenou výuku informační technologie, a studenty s běžnou výukou tohoto předmětu.

Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, zda mají studenti SŠ zkušenosti s kyberšikanou a jaký je rozdíl ve zkušenostech u studentů mužského pohlaví s rozšířenou výukou IT a studentů mužského pohlaví bez tohoto zaměření.

Díličními cíli jsou:

1. Zhodnotit, kolik času studenti denně stráví na internetu a jakým způsobem (položky č. 4, 5, 6 v dotazníku)
2. Vytvořit přehled o tom, jaké osobní údaje studenti na internetu sdílejí nejčastěji (položka č. 7 v dotazníku)
3. Prozkoumat, jak jsou studenti obezřetní při používání internetu a zda si zde chrání své soukromí či nikoli (položky č. 8, 11, 12 v dotazníku)
4. Zhodnotit, jak velká část studentů šla na schůzku s někým, koho znali pouze z internetového prostředí (položky č. 9, 10 v dotazníku)

5. Zjistit, jakými způsoby ke kyberšikaně nejčastěji dochází (položky č. 13, 14, 15, 16 v dotazníku)
6. Vytvořit přehled o tom, koho oběti nejčastěji kontaktovaly, pokud zažívaly kyberšikanu (položka č. 17 v dotazníku)

4.2 Výzkumné otázky, formulace hypotéz

Byly stanoveny jednotlivé výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka výzkumného šetření zní: Mají studenti osobní zkušenosti s kyberšikanou a existuje rozdíl ve zkušenostech u studentů mužského pohlaví s rozšířenou výukou IT a studentů mužského pohlaví bez tohoto zaměření?

Díličí výzkumné otázky:

1. Jakou dobu studenti denně tráví na internetu a jakým způsobem?
2. Které osobní údaje sdílejí studenti na internetu nejčastěji?
3. Jak jedinci přistupují k ochraně osobních údajů na internetu?
4. Jaké množství studentů šlo na schůzku s někým, koho znali pouze z internetu?
5. Jakými způsoby nejčastěji ke kyberšikaně dochází?
6. Koho oběť kontaktovala, pokud zažívala kyberšikanu?

Formulace hypotéz:

Byly stanoveny dvě hypotézy:

H1: Existuje rozdíl v četnosti zkušeností s kyberšikanou u studentů středních škol, kteří mají rozšířenou výuku informačních technologií, a studentů, kteří mají běžný počet vyučovacíh hodin informačních technologií.

H2: Mezi projevy kyberšikany prostřednictvím internetu převažují některé konkrétní aktivity (stávají se studentům častěji než jiné).

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor v prováděném výzkumu byl tvořen pouze studenty středních škol ve věku od 14 do 19 let. Pro výzkum byl použit záměrný dostupný výběr respondentů, který není možné bezpečně zevšeobecnit na základní soubor. A to proto, že dostupný záměrný

výběr vzniká, pokud je volena například škola, která je v blízkém okolí. Nevýhodou je však vysoká pravděpodobnost zkreslení. Protože může jít o školu, která je dobrá, nebo naopak špatná, a tak mohou být údaje odchýleny od základního souboru. (Gavora, 2000, str. 64) Do výzkumu bylo zařazeno několik z oslovených SŠ ve Zlínském kraji. Jednalo se o ty školy, kde jejich ředitelé souhlasili s tím, aby studenti vyplnili dotazník pro náš výzkum. Závěry výzkumu jsou platné pouze pro zapojené obory daných středních škol ve Zlínském kraji. Výzkum byl prováděn u studentů tří středních škol. A to jednak u studentů, kteří mají rozšířenou výuku informačních technologií, a dále u studentů, kteří mají rozsah výuky informačních technologií v běžném rozsahu. Pro výzkum byli vybráni pouze muži, poněvadž v oborech s rozšířenou výukou informačních technologií muži zastupují velké procento studentů a v některých třídách, které byly do výzkumu zařazeny, se nevyskytovaly žádné dívky. Proto byly dotazníky z tříd, kde je běžná výuka informačních technologií, po vyplnění vytrženy a do výzkumu byly zařazeny jen ty dotazníky, které byly vyplněny studenty mužského pohlaví, aby výzkum nebyl zkreslen a nedošlo k tomu, že rozdíl ve výsledcích by byl dán pouze tím, že v jedné skupině respondentů byly převážně muži, přičemž druhá skupina byla smíšená nebo tvořena převážně ženami. Protože existuje rozdíl mezi četností šikany a kyberšikany u mužů a žen, což by mohlo zkreslovat výsledky výzkumu.

4.4 Technika sběru dat

Zvolenou technikou sběru dat byl dotazník, sestavený na základě rozsáhlých výzkumů, jež byly zveřejněny na stránkách portálu e-bezpečí. Tyto výzkumy byly prováděny v roce 2012 a 2013 Mgr. Kamilem Kopeckým, PhD., který je také vedoucím projektu E-bezpečí, což je celorepublikový projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, nápravu a osvětu spojenou s rizikovým chováním na internetu. Projekt realizuje Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého ve spolupráci s jinými organizacemi. Na stránkách portálu e-bezpečí byly zveřejněny pouze výstupy z těchto výzkumů, podle nichž byl sestaven náš dotazník.

Dotazník pro studenty SŠ byl sestaven celkem ze 17 položek, které byly formulovány s ohledem na věk respondentů. Samotný dotazník je soustavou předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na něž respondent odpovídá písemně. (Chrásková 2007, str. 163) Dle Gavora 2000 je dotazník způsob písemného kladení otázek a písemného získávání odpovědí.

V dotazníku, který byl použit k našemu výzkumu, byly zvoleny různé typy položek, a to:

7. 12 uzavřených položek, z toho 4 byly dichotomické a 8 položek bylo polytomických s výběrem odpovědí
8. 4 polouzavřené položky, kde byla respondentům k předloženým odpovědím nabídnuta také možnost „jiná odpověď“
9. 1 otevřená položka, kde nebyla respondentům nabídnuta žádná odpověď předem a bylo pouze na respondentovi, jak odpoví.

V úvodu dotazníku byly 3 demografické položky, které byly důležité k rozčlenění studentů dle pohlaví, ročníku studia a studovaného oboru.

Pochopitelnost jednotlivých položek dotazníku byla ověřena pomocí předvýzkumu, který ukázal, že jednotlivé položky jsou pro respondenty pochopitelné a neměli problém s jejich vyplněním.

4.5 Metody analýzy dat

Výsledky získané pomocí dotazníkového šetření byly vyhodnocovány pomocí popisné analýzy, kde četnosti odpovědí na otázky z našeho dotazníku byly znázorněny graficky. Hodnoty zde byly pro lepší orientaci a možnosti srovnání uváděny v procentech.

Pro ověření námi stanovených hypotéz byla v našem výzkumu použita vztahová analýza.

Byl zvolen test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku a test nezávislosti chí-kvadrát, pomocí kterých bylo zjišťováno, zda námi získané výsledky jsou statisticky významné či nikoli.

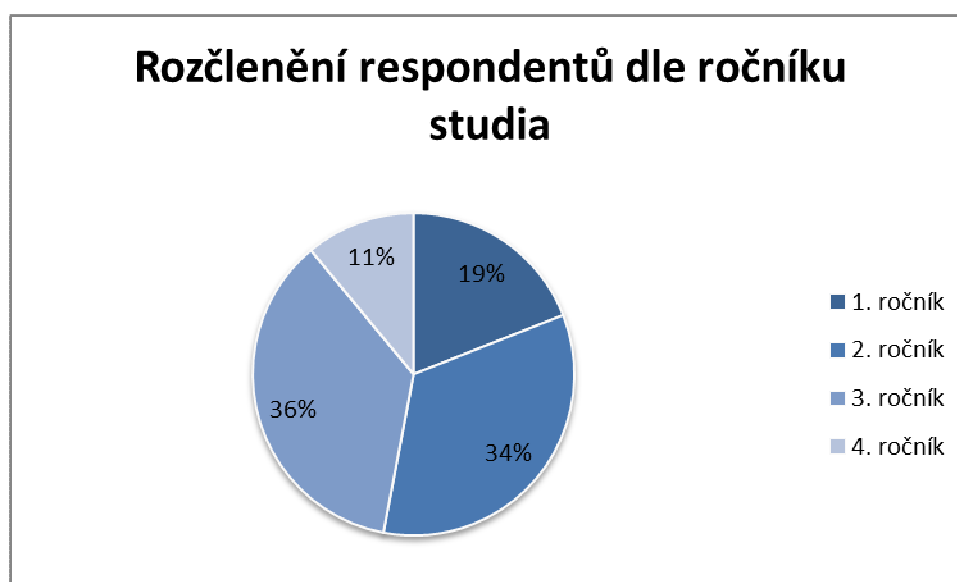
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Kapitola 5 se zabývá interpretací a analýzou námi získaných dat. Data byla zpracována pomocí tabulek, do kterých byly zanášeny jednotlivé četnosti odpovědí získaných od respondentů našim dotazníkem. Tato data jsou zobrazena v jednotlivých grafech.

Celkově na daný dotazník odpovědělo 108 respondentů z 3 různých škol ve Zlínském kraji. Procentuální údaje byly zaokrouhlovány na celá čísla.

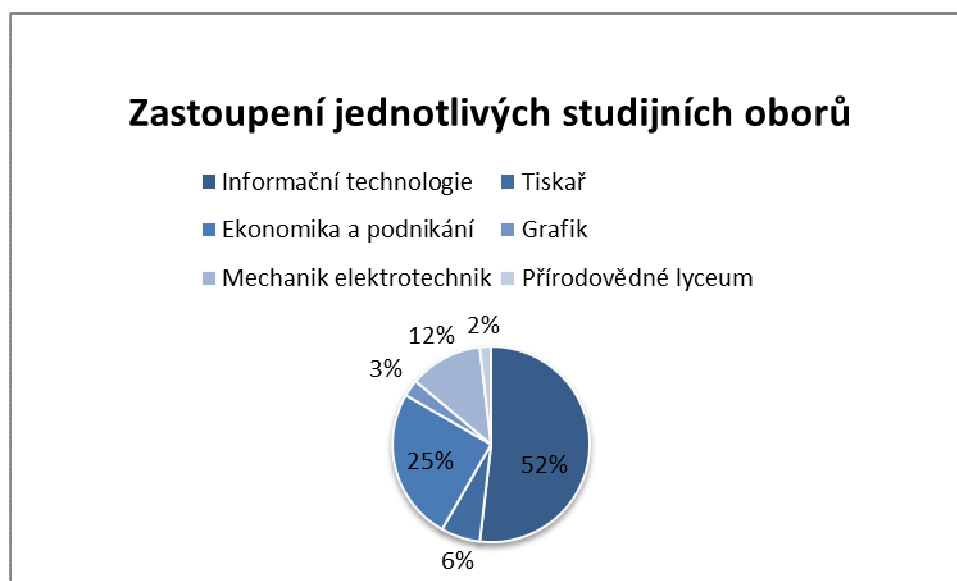
Zastoupení respondentů dle ročníku a oboru studia

Jak již bylo popsáno v kapitole Výzkumný soubor, byly vybírány pouze dotazníky vyplněné studenty mužského pohlaví, takže tvoří 100% zastoupení ve výzkumu.

Graf 1: Ročník studia

Z grafu č. 1 je možné vyčíst, že největší zastoupení respondentů bylo z 3. ročníku studia a to 36 % dále pak 34% studentů zapojených do výzkumu navštěvuje 2. ročník studia, a zbylá procenta tvořili studenti z 1. ročníku (19%) a 4. ročníku (11%).

Graf 2 : Zastoupení jednotlivých studijních oborů

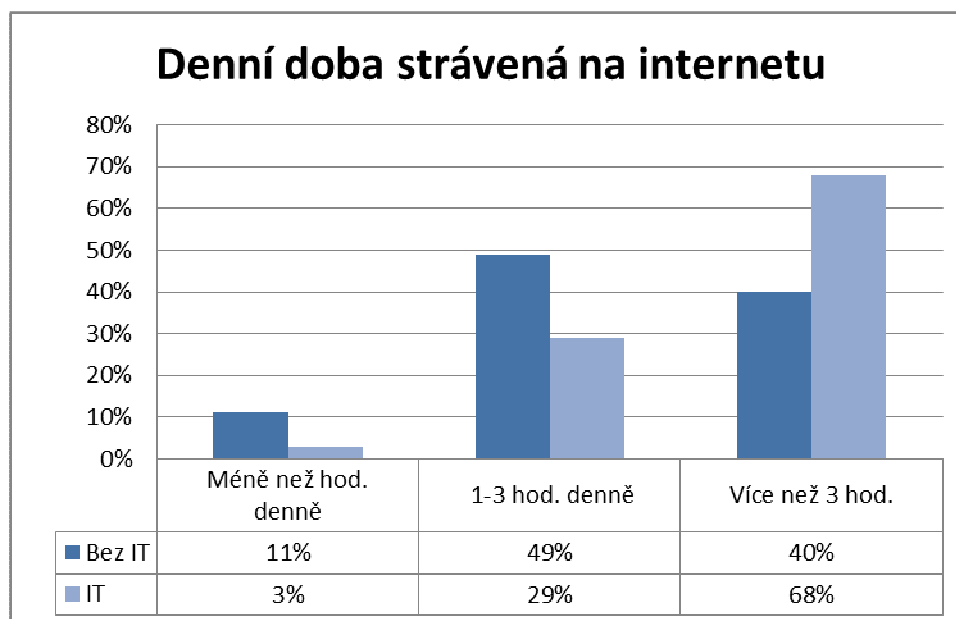
Graf č. 2 znázorňuje procentuální zastoupení jednotlivých studijních oborů, které žáci zapojení do výzkumu navštěvovali. Největší zastoupení bylo u oboru informační technologie (52%), který spolu s oborem tiskař (6%) zastupovaly obory, jež mají rozšířenou výuku informatiky, která byla pro náš výzkum stěžejní. Ostatní obory jako je ekonomika podnikání (25%), grafik (3%), mechanik elektrotechnik (12%) a přírodovědné lyceum (2%) byly ty obory, které mají běžný počet vyučovacích hodin informačních technologií.

Za běžný počet hodin informačních technologií byly v našem výzkumu považovány 1-2 hodiny týdně.

Obory informační technologie a tiskař mají až 10 hodin výuky na počítačích, ať už se jedná o samotnou informační technologii či jiné předměty, jako je např. programování, počítačová grafika, zpracování dokumentů na počítači atd.

Pro zjednodušení byli studenti s běžnou výukou informační technologie v dalších částech této práce označováni jako studenti bez IT a studenti s rozšířenou výukou informační technologie jako studenti IT.

Zhodnocení, kolik času studenti denně stráví na internetu a jakým způsobem (položky č. 4, 5, 6 v dotazníku)

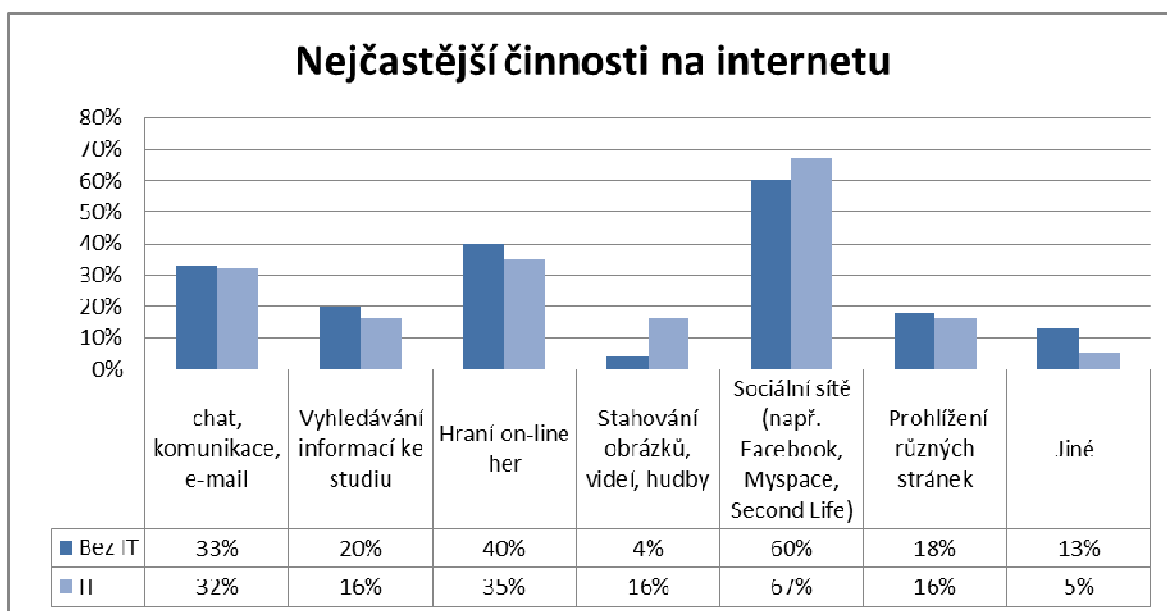

Graf 3: Denní doba strávená na internetu

Další položka našeho dotazníku měla za úkol odhalit, kolik času denně studenti tráví na internetu. Jak je vidět v grafu č. 3, byl rozdíl mezi odpověďmi studentů, kteří nemají rozšířenou výuku informační technologie (IT), a studenty s rozšířenou výukou IT.

Nejmenší procento studentů-jak studentů bez IT (11%), tak studentů s IT (3%)-se přiklonilo k odpovědi méně než hodinu denně. Větší rozdíly byly zaznamenány u dalších možných odpovědí. Největší procento studentů IT (68%) uvedlo, že na internetu denně stráví více než 3 hodiny. U studentů bez IT byla nejvíce zastoupena odpověď 1-3 hodiny denně, k níž se přiklonilo 49% respondentů.

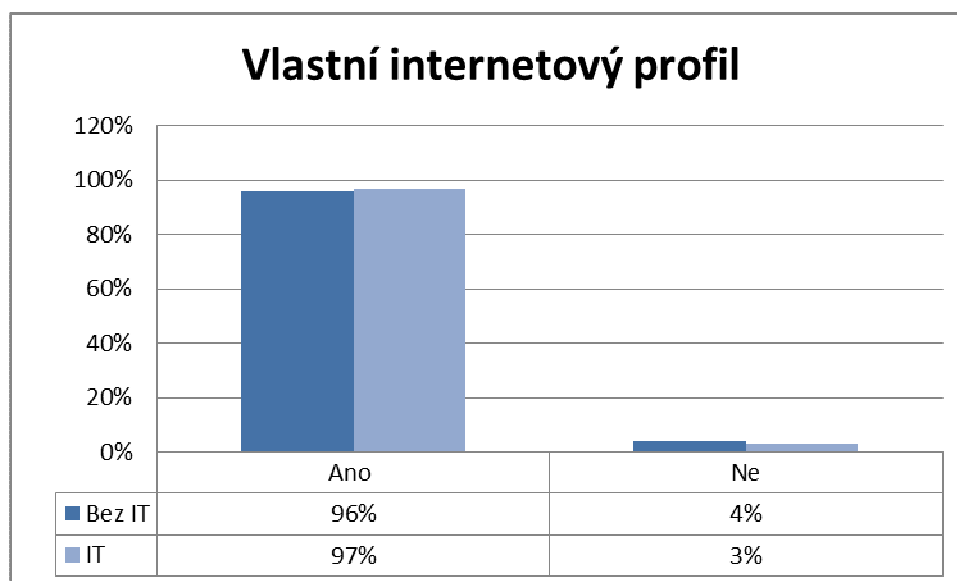
Z této položky je zřejmé, že většina studentů tráví na internetu více než hodinu denně.

Graf 4: Nejčastější činnosti na internetu

Graf číslo 4 znázorňuje, jak nejčastěji studenti trávili svůj čas na internetu. U odpovídání na tuto položku si mohli respondenti vybrat z nabídnutých možností- chat, komunikace, e-mail, dále vyhledávání informací ke studiu, hraní on-line her, stahování obrázků, videí či hudby, sociální sítě, prohlížení různých stránek (za jiným účelem než k získání informací ke svému studiu) a poslední nabídnutou možností bylo jiné. Nejvýše mohli respondenti zvolit dvě odpovědi.

Nejčastější odpovědí jak u studentů bez IT (60%), tak u studentů IT (67%) byla odpověď sociální sítě. Mezi další nejčastěji zastoupené odpovědi patřilo chat, komunikace, e-mail a hraní on-line her.

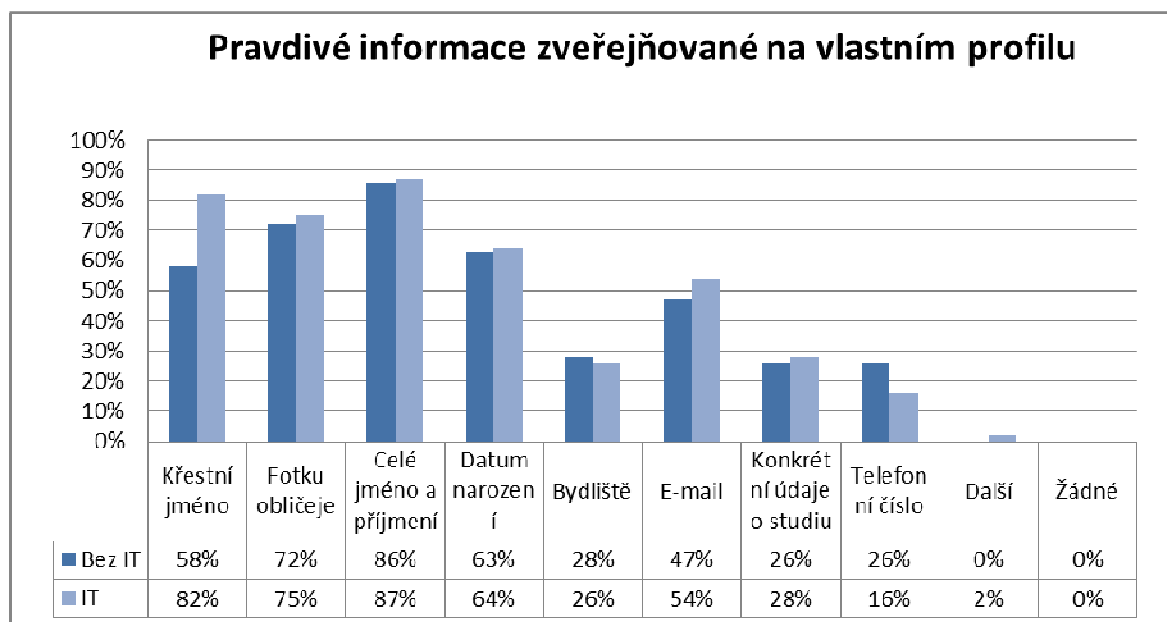

Graf 5: Vlastní internetový profil

Jak je možné vyčíst z grafu číslo 5, pouze malá část respondentů neměla svůj vlastní internetový profil jako je například Facebook, Twitter, vlastní webové stránky atd. Studenti, kteří uvedli tuto odpověď, neodpovídali na další dvě otázky, které se týkaly právě internetového profilu.

Z grafu je zřejmé, že rozdíl mezi odpověďmi studentů s IT a studentů bez IT zde byl minimální a většina respondentů vlastnila internetový profil.

Přehled toho, jaké osobní údaje studenti na internetu sdílejí nejčastěji (položka č. 7 v dotazníku)

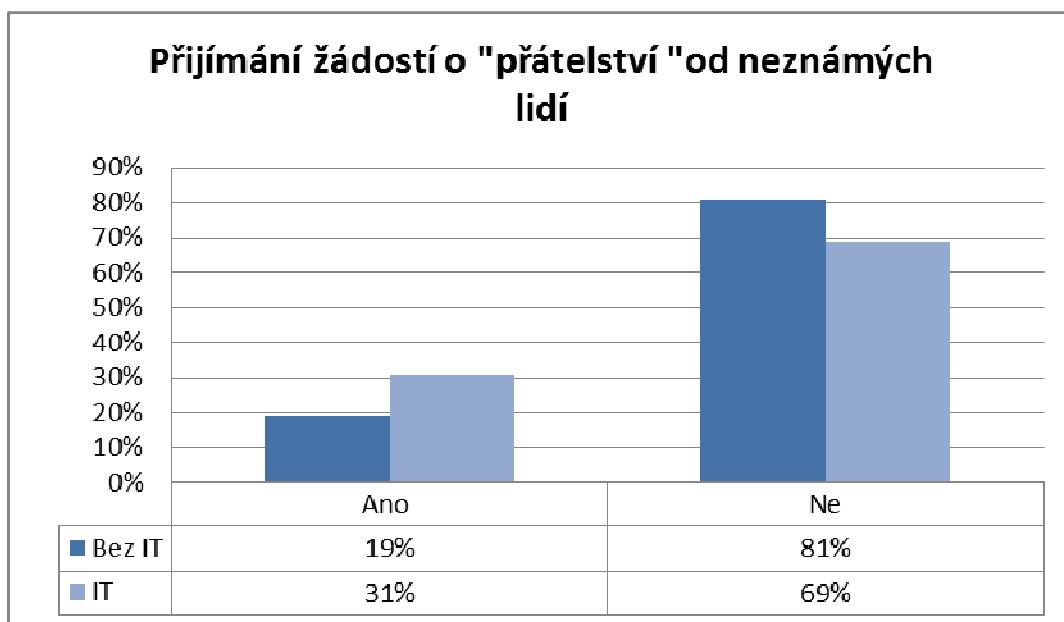

Graf 6: Pravdivé informace zveřejněné na vlastním profilu

Pomocí položky číslo 7 v našem dotazníku bylo zjišťováno, jaké pravdivé informace studenti, kteří mají svůj vlastní internetový profil, zveřejňují. Jedna z nabízených odpovědí byla i odpověď žádná, k této odpovědi se nepřiklonil ani jeden z respondentů. Z toho vyplývá, že každý ze studentů o sobě zveřejňuje alespoň nějaké informace, které jsou pravdivé. Jednotlivé procentuální zastoupení je možno vidět v grafu č. 6, ze kterého je možno vyčíst, že největší procento studentů zveřejňovalo své celé jméno a příjmení, fotku obličeje, datum narození, dále je to křestní jméno, e-mailovou adresu, bydliště a konkrétní údaje o studiu.

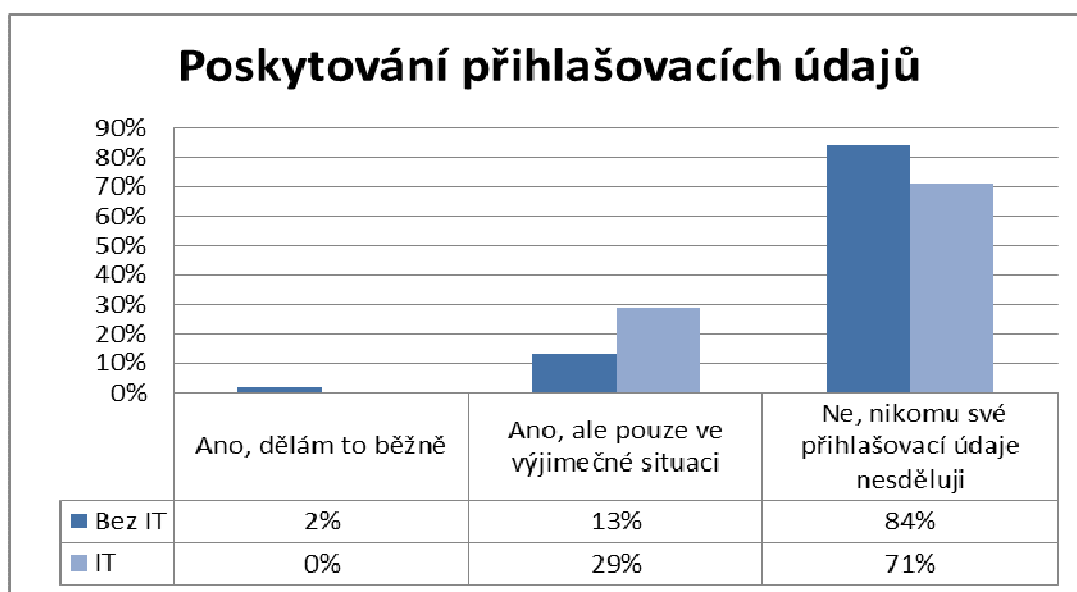
Nebyly zjištěny velké rozdíly mezi odpověďmi studentů s IT a bez IT. Největší rozdíl byl zaznamenán u odpovědi křestní jméno, kde byla četnost odpovědí u studentů IT o 24% větší než u studentů bez IT.

Jak jsou studenti obezřetní při používání internetu a zda si zde chrání své soukromí či nikoli (položky č. 8, 11, 12 v dotazníku)

Graf 7: Přijímání žádostí o „přátelství“ od neznámých lidí

Dále bylo zjišťováno, jak velká část studentů přijímá žádosti o tzv. přátelství na svých internetových profilech od lidí, které mimo virtuální svět neznají. Rozdíly mezi odpověďmi studentů bez IT a studentů IT činily 12%, což je vidět v grafu č. 7. V obou skupinách se většina studentů přiklonila k odpovědi ne. Ale z 12 % rozdílu můžeme říci, že studenti bez IT jsou o 12% obezřetnější v tom, koho si přidávají do svých přátel.

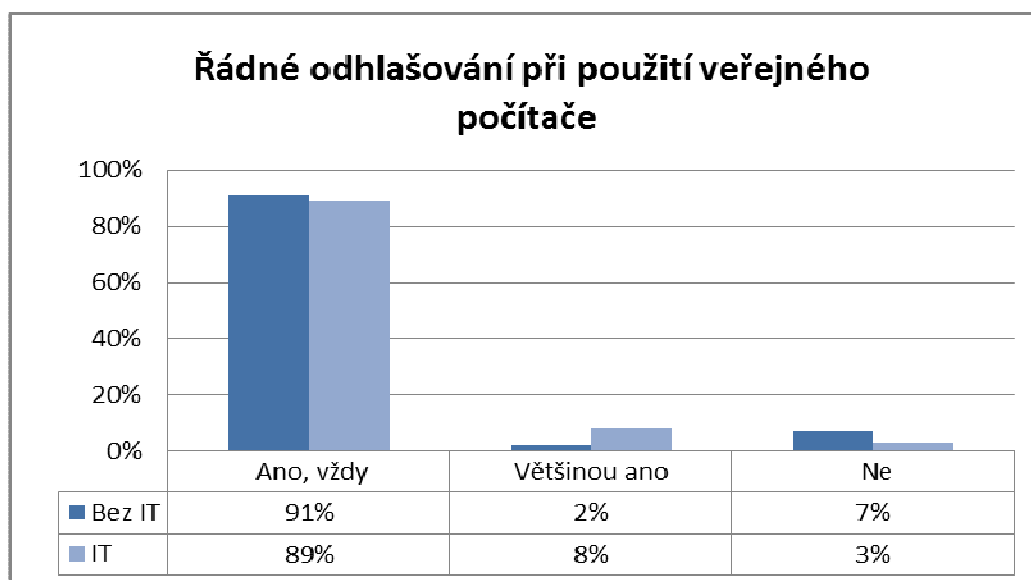

Graf 8: Poskytování přihlašovacích údajů

Graf č. 8 zobrazuje, jak je to s poskytováním přihlašovacích údajů u studentů zapojených do výzkumu. Je vidět, že pouze minimální procento studentů bez IT poskytuje běžně své přihlašovací údaje k e-mailu nebo ke svému internetovému profilu. Ze studentů IT neuvědli žádný, že by přihlašovací údaje běžně poskytoval.

Největší procento studentů bez IT (84%) a studentů IT (71%) uvedlo, že své přihlašovací údaje nikdy nikomu nesdělují. Zbytek studentů se přiklonilo k tomu, že své přihlašovací údaje poskytují, ale pouze ve výjimečné situaci.

Z daných odpovědí vyplynulo, že většina studentů zapojených do výzkumu je při poskytování svých přihlašovacích údajů obezřetná.

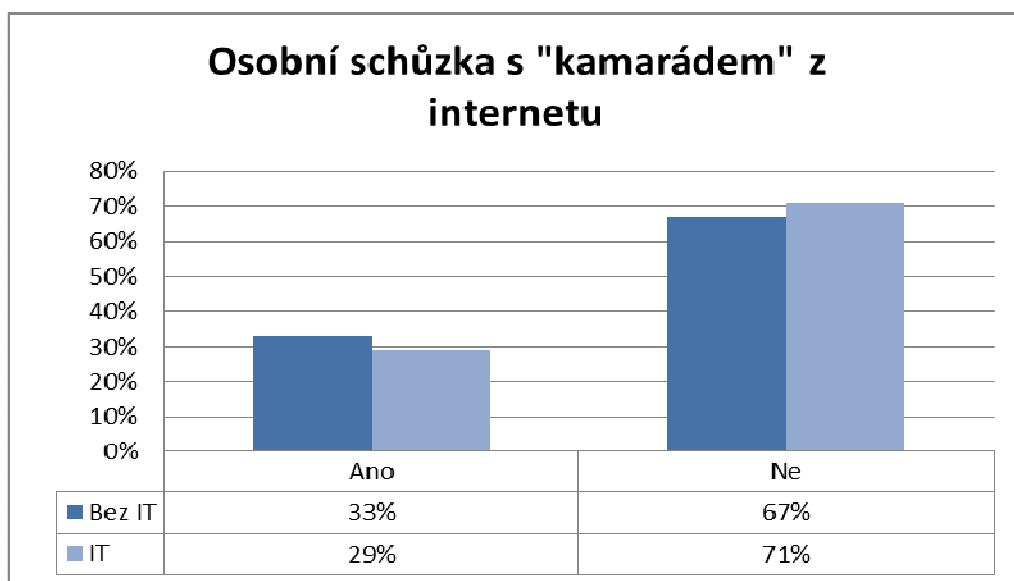

Graf 9: Řádné odhlašování při použití veřejného počítače

Další položkou, jejíž výsledky znázorňuje graf č. 9, bylo, zda se studenti při použití počítače, ke kterému má přístup více osob, odhlašují řádně.

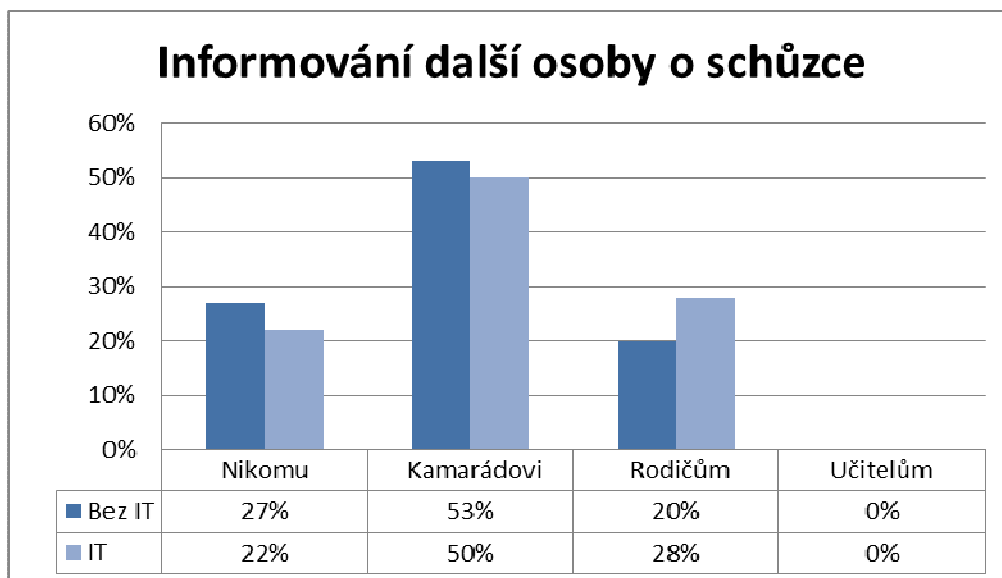
Největší procento studentů se přiklonilo k odpovědi ano. Odpověď ne si zvolilo 7% studentů bez IT a 3% studentů IT. Odhlašování od „veřejných“ počítačů je velmi důležité, protože pokud se studenti řádně neodhlásí, může se například někdo na jejich e-mail nebo profil dostat a zneužít ho pro získání osobních informací, které mohou být dále použity proti majiteli e-mailu nebo účtu.

Zhodnocení toho, jak velká část studentů šla na schůzku s někým, koho znali pouze z internetového prostředí (položky č. 9, 10 v dotazníku)

Graf 10: Osobní schůzka s „kamarádem“ z internetu

Další zjišťovanou informací bylo, zda studenti chodí na schůzky s někým, koho znají pouze z internetu. Zjištěná data byla zanesena do grafu č. 10, odkud je znatelné, že odpovědi mezi studenty bez IT a studenty IT se liší pouze o 4%. Většina studentů nechodí na schůzky s lidmi, které osobně neznají. Na takovou schůzku šlo 33% studentů bez IT a 29% studentů IT.

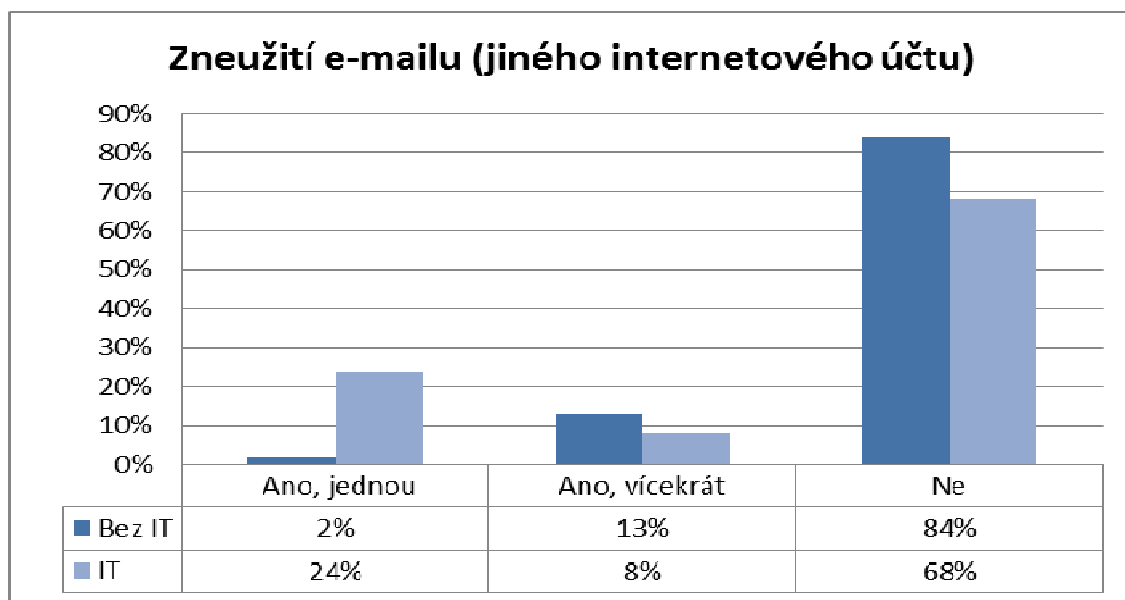

Graf 11: Informování další osoby o schůzce

Na položku v našem dotazníku, komu studenti řekli o setkání s osobou, kterou znají pouze z virtuálního světa, odpovídali pouze ti studenti, kteří na předešlou otázku odpověděli ano.

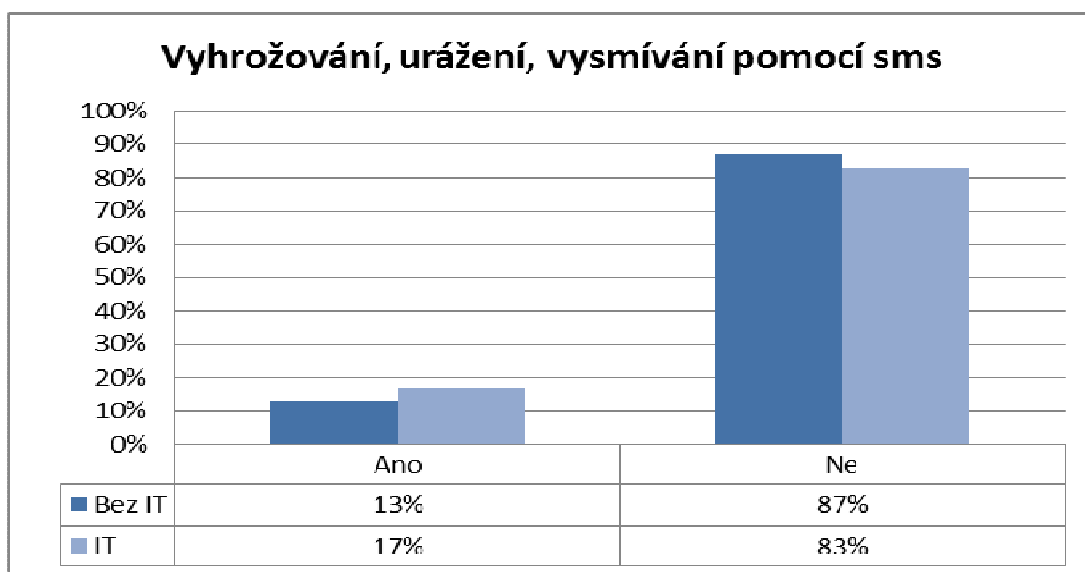
27% studentů bez IT a 22% studentů IT uvedlo, že o schůzce nepověděli nikomu, což je velmi nebezpečné. Pokud student jde na schůzku s někým, koho zná pouze z internetu, nemůže si být jistý tím, že osoba, se kterou se na internetu seznámil, uvedla pravdivé informace, a zda se nejedná o někoho, kdo skrývá svou identitu a chce zneužít důvěry toho, s kým přes internet komunikuje. Proto pokud studenti na takové schůzky chodí, měli by o tom někoho informovat, nejlépe rodiče nebo alespoň někoho ze svých kamarádů, což taky dělá polovina studentů, jak je možno vidět v grafu č. 11. Rodičům se svěřilo pouze 20% studentů bez IT a 28% studentů IT.

Rozšířenost kyberšikany mezi studenty středních škol, jakými způsoby ke kyberšikaně dochází a jaký je zde rozdíl mezi studenty s rozšířenou výukou IT a studenty s běžnou výukou IT. (položky č. 13, 14, 15, 16 v dotazníku)

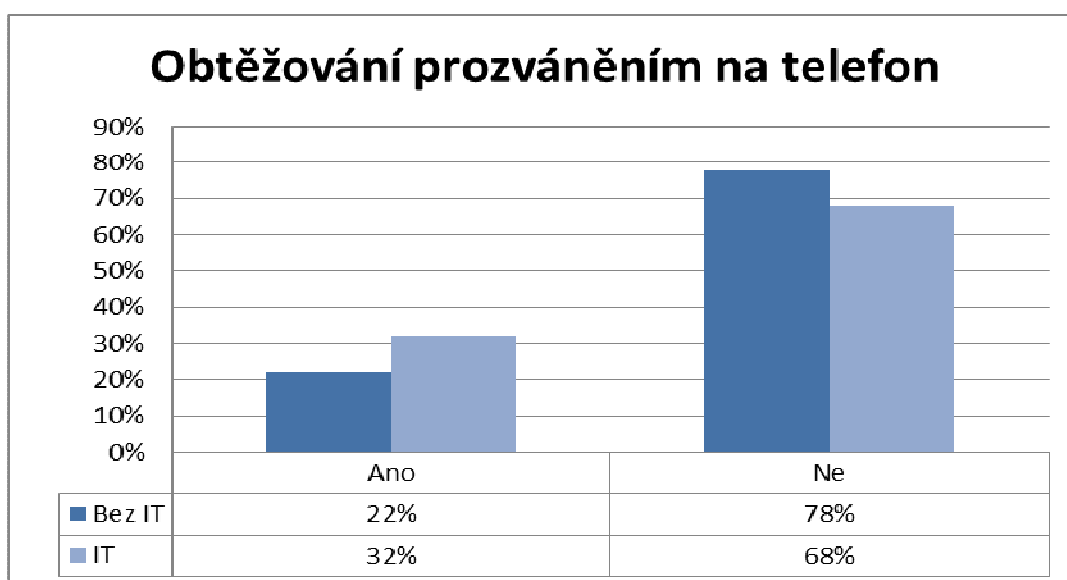
Graf 12: Zneužití e-mailu (jiného internetového účtu)

Jak je vidět v grafu č. 12, studenti zapojení do výzkumu uvedli, že jejich e-mail či jiný internetový profil byl zneužit u 15% studentů bez IT a u 32% studentů IT. Rozdíl je tedy 14%. Zbytek studentů uvedl, že jejich e-mail zneužit nebyl.

Graf 13: Vyhrožování, urážení, vysmívání se pomocí SMS

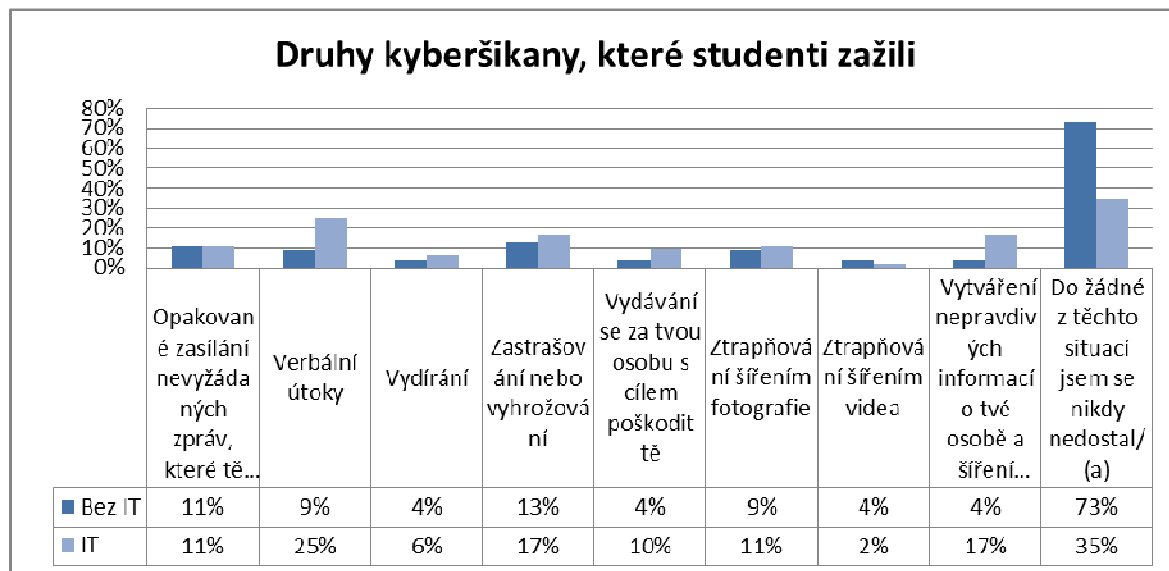
Jeden z druhů kyberšikany je právě pomocí mobilního telefonu, kam také patří kyberšikana pomocí SMS zpráv. Na otázku, zda studenti někdy dostali SMS, ve které jim bylo vyhrožováno, nebo zda byli uráženi či se jim někdo vysmíval, odpovědělo ano 13% studentů bez IT a 17% studentů IT. Zbytek studentů se s tímto typem kyberšikany nesetkal. Grafické znázornění udává graf č. 13

Graf 14: Obtěžování prozváněním na telefon

Výše uvedený graf č. 14 zobrazuje, jak velké procento studentů se setkala s další formou kyberšikany prováděnou pomocí telefonu, a to opakovaným prozváněním. Tak jako u pře-

dešlé položky i zde byla větší část odpovědí záporná, ovšem procento kladných odpovědí bylo přece jen o něco vyšší. Takže můžeme říci, že kyberšikana prováděná pomocí mobilního telefonu byla častější prostřednictvím prozvánění než psaním SMS zpráv, které zpravidla mají oběť urážet, vysmívat se jí nebo vyhrožovat.

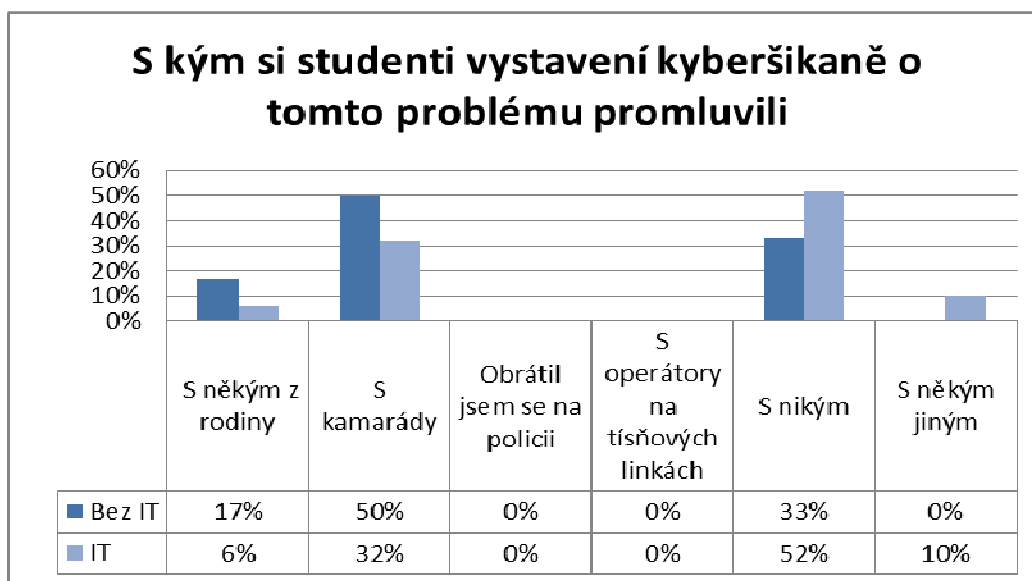

Graf 15: Druhy kyberšikany, které studenti zažili

Graf č. 15 znázorňuje druhy kyberšikany a procentuální zastoupení studentů, kteří takový typ kyberšikany zažili. Z grafu je patrné, že byl značný rozdíl mezi studenty bez IT a studenty IT, a to především v tom, že 73% studentů bez IT se do žádné situace (druhy kyberšikany), která byla nabídnuta v dotazníku, nedostalo. Ovšem u studentů IT je toto číslo mnohem nižší, pouze 35% se přiklonilo k této odpovědi. Studenti IT, kteří se dostali do některých z uvedených situací, nejčastěji uváděli odpověď verbální útoky, kterou označilo 25% studentů, dále pak zastrašování nebo vyhrožování a také vytváření nepravdivých informací o tvé osobě a šíření těchto informací na internetu za účelem zesměšnit či poškodit tvou osobu, k nimž se přiklonilo 17% studentů IT.

Studenti bez IT, kteří zažili některou z uvedených situací, nejčastěji uváděli odpověď: zastrašování nebo vyhrožování (13%) a dále opakované zasilání nevyžádaných zpráv, které tě urážely, byly ti nepříjemné nebo tě ponižovaly (11%).

Přehled o tom, koho oběti nejčastěji kontaktovaly, pokud zažívaly kyberšikanu (položka č. 17 v dotazníku)

Graf 16: S kým si studenti vystavení kyberšikaně o tomto problému promluvili

Graf č. 16 zachytil procentuální zastoupení odpovědí u otázky, jež zjišťovala, komu se studenti svěřovali v případě, že zažili některý z druhů kyberšikan, která byla uvedena v předešlé položce.

Je zde vidět rozdíl mezi odpověďmi studentů bez IT, kde největší procento uvedlo, že s kyberšikanou se svěřovali kamarádům, a studentů IT, kde 50% těchto studentů uvedlo, že o kyberšikaně, kterou zažívali, si nepromluvili s nikým.

Z grafu je patrné, že žádný ze studentů se s tímto problémem neobrátil na policii ani na operátory na tísňových linkách.

U studentů IT byla také v 10% zastoupena odpověď někomu jinému. Tito studenti uváděli, že takové útoky na svou osobu řešili přímo s útočníkem. Pro tento způsob řešení je však nutné znát identitu pachatele, což u kyberšikan nebyvá pravidlem.

5.1 Ověřování hypotéz:

Byla stanovena věcná hypotéza:

H1: Studenti středních škol, kteří mají rozšířenou výuku informačních technologií, mají více zkušeností s kyberšikanou prováděnou pomocí internetu v porovnání se studenty, kteří mají běžný počet vyučovacích hodin informačních technologií.

Pro ověření námi stanovené hypotézy jsme si stanovili nulovou hypotézu H0.

H0: Neexistuje rozdíl v četnosti zkušeností s kyberšikanou prováděnou pomocí internetu u studentů středních škol, kteří mají rozšířenou výuku informačních technologií, a studentů, kteří mají běžný počet vyučovacích hodin informačních technologií.

HA: Existuje rozdíl v četnosti zkušeností s kyberšikanou prováděnou pomocí internetu u studentů středních škol, kteří mají rozšířenou výuku informačních technologií, a studentů, kteří mají běžný počet vyučovacích hodin informačních technologií.

Testování bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha=0,05$.

Při ověřování hypotézy jsme vycházeli z otázky č. 16 v našem dotazníku, která zní: Dostal jsi se do některé z těchto situací v internetovém prostředí?

Pro testování hypotézy byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

	Bez zaměření na IT	Se zaměřením na IT	Σ
Zkušenost s kyberšikanou (v internetovém prostředí)	27	63	90
Bez zkušenosti s kyberšikanou (v internetovém prostředí)	33	22	55
	60	85	145

Tabulka 1: Čtyřpolní tabulka pro ověřování hypotézy H1

Testování bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha=0,05$.

Výpočet testového kritéria χ^2 :

$$\chi^2 = n \frac{(ad - bc)^2}{(a + b)(a + c)(b + d)(c + d)}$$

Po dosazení bylo zjištěno, že

$$\chi^2 = 13,452$$

Pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 byla nalezena ve statistických tabulkách kritická hodnota testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05(1)} = 3,841$$

Po srovnání vypočítané hodnoty testového kritéria s kritickou hodnotou bylo zjištěno, že vypočítaná hodnota je vyšší. Z čehož vyplynulo, že jsme zamítli nulovou hypotézu a přijali hypotézu alternativní (a také věcnou hypotézu H1: Existuje rozdíl v četnosti zkušeností s kyberšikanou prováděnou pomocí internetu u studentů středních škol, kteří mají rozšířenou výuku informačních technologií, a studentů, kteří mají běžný počet vyučovacích hodin informačních technologií).

studenti bez IT				Studenti IT			
Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost	z-skóre		Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost	z-skóre	
27	-37,241	1,947	-	63	-52,759	1,768	O
33	-22,759	2,338	+	22	-32,241	-2,045	-

Tabulka 2: Znaménkové schéma pro ověření hypotézy H1

Protože z tabulky nebylo zcela jasně zřejmé, kde se zjištěný rozdíl v četnostech projevuje, bylo dále vytvořeno znaménkové schéma, jenž prokázalo, že mezi studenty, kteří nejsou zaměřeni na IT, bylo více těch, kteří nemají zkušenosti s kyberšikanou prováděnou pomocí internetu. Zároveň se ukázalo, že mezi studenty zaměřenými na IT bylo méně těch, kteří nemají zkušenosti s kyberšikanou prováděnou pomocí internetu.

Dále nás zajímalo, zda určité projevy kyberšikany převažovaly nad ostatními, a to nezávisle na tom, zda je v dotazníku uvedli studenti se zaměřením na IT, nebo bez zaměřením na IT.

Ověření hypotézy H2: Mezi projevy kyberšikany pomocí internetu převažují některé konkrétní aktivity (stávají se studentům častěji než jiné).

Stanovili jsme si H0 a HA, které zní:

H0: Mezi projevy kyberšikany prostřednictvím internetu nepřevažují některé z aktivit (ne-stávají se studentům častěji než jiné).

HA: Mezi projevy kyberšikany prostřednictvím internetu převažují některé konkrétní aktivity (stávají se studentům častěji než jiné).

K tomuto účelu jsme provedli test dobré shody chí-kvadrát. Vycházeli jsme přitom z následující tabulky:

Projevy kyberšikany	pozorovaná četnost P	očekávaná četnost O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
Opakované zasílání nevyžádaných zpráv, které tě urážely, byly ti nepříjemné nebo tě ponižovaly	12	18	36	2
Verbální útoky	20	18	4	0,222
Zastrašování, vydírání nebo vyhrožování	23	18	25	1,389
Vydávání se za tvou osobu s cílem poškodit tě, Vytváření nepravdivých informací o tvé osobě a šíření těchto informací na internetu za účelem zesměšnit či poškodit tvou osobu	21	18	9	0,5
Ztrapňování šířením fotografie, videa	14	18	16	0,889
	90	90		5

Tabulka 3: Tabulka pro stanovení testu dobré shody chí-kvadrát k ověření H2

Výpočet testového kritéria χ^2 :

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

Kde P je pozorovaná četnost a O je očekávaná četnost.

Námi vypočítané testové kritérium $\chi^2 = 5$.

Pro určený počet stupňů volnosti, který byl v našem případě 4, a pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 byla nalezena ve statistických tabulkách kritická hodnota testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$$

Po srovnání vypočítané hodnoty testového kritéria s kritickou hodnotou bylo zjištěno, že vypočítaná hodnota je nižší. Z čehož vyplynulo, že jsme přijali nulovou hypotézu a zamítli hypotézu alternativní.

Můžeme tedy říci, že mezi dílčími projevy kyberšikany prováděné pomocí internetu nebyly nalezeny žádné rozdíly. Pokud se tedy děly, tak mezi nimi (statisticky významně) nepřevažovaly žádné konkrétní aktivity.

5.2 Diskuze

Výzkumem byly zjištěny informace o problematice kyberšikany u studentů mužského pohlaví vybraných středních škol nacházejících se na území Zlínského kraje. Ve výzkumu mě překvapila ochota studentů zapojit se do výzkumu a zodpovědět všechny položky v předloženém dotazníku, i když kyberšikana je jedno z citlivých témat, o němž by se například těm, kteří se stali obětí, nemuselo chtít vyjadřovat. Této ochoty si u respondentů velmi vážím.

Při porovnávání výzkumu s teoretickými východisky lze konstatovat, že je zde značný rozdíl v návratnosti dotazníků. Při našem výzkumu bylo dosaženo návratnosti 100%, kdežto většinou autoři uvádějí návratnost mnohem nižší. Tento rozdíl mohl být dán tím, že dotazníky byly vyplňovány během vyučovacích hodin, takže studenti nad dotazníkem strávili část vyučovací hodiny, kterou byl ochoten vyučující obětovat ve prospěch našeho výzkumu, a nemuseli se tak dotazníkem zabývat ve svém volnu.

Vzhledem k získaným datům z odpovědí u dílčích položek se vynasnažím interpretovat získané informace. Jelikož šlo o výzkum kvantitativní a ne kvalitativní, vycházím z objektivních výsledků získaných z dotazníkového šetření.

Jakou dobu studenti denně tráví na internetu a jakým způsobem?

Výzkumem bylo zjištěno, že většina studentů stráví na internetu více než hodinu denně, což je v souladu s tím, co uvádí Kraus (2006, s. 49-58) ve své úvaze založené hned na několika výzkumech, které byly zaměřeny na volný čas mládeže, a vychází z nich, že stále více mladých lidí tráví volný čas u televize a dalších aktivit spojených s jinými informačními technologiemi. Dále v našem výzkumu bylo zjištěno, že tento čas, který na internetu studenti tráví, využívají především k použití sociálních sítí. Dalšími častými aktivitami jsou chat, komunikace, e-mail a hraní on-line her.

Pouze minimální část (3% studentů IT a 4% studentů bez IT) studentů uvedla, že nevlastní svůj internetový profil, což se dalo očekávat a v dnešní době je zcela běžné, že téměř všichni lidé mají alespoň jeden vlastní profil na internetu.

Jaké pravdivé informace na internetu na svém profilu studenti uvádějí nejčastěji?

Z výzkumu vyplynulo, že studenti uvádějí na svých profilech poměrně hodně pravdivých informací o sobě samých. Nejvíce z nich uvádí své jméno a příjmení, dále také fotku obličeje, datum narození a e-mailovou adresu. Získané výsledky jsou velmi podobné výsledkům z výzkumů, které byly prováděny v roce 2012 a 2013 v rámci projektu e-bezpečí pod vedením Mgr. Kamila Kopeckého, PhD. Podle tohoto projektu byl sestaven také náš dotazník, aby bylo možno porovnání některých výsledků. Z těchto výzkumů vyplynulo, že nejvíce zveřejňované informace dětmi na internetu jsou jméno a příjmení, e-mail a fotografie obličeje. Výzkum také uvádí, že např. údaje, dle kterých může být dítě vysledováno v reálném životě (např. jméno a příjmení) zveřejňuje téměř 73% respondentů. V našem výzkumu jsou tato čísla ještě vyšší a to 86% u studentů IT a 87% studentů bez IT. Tyto údaje jsou na internetu zveřejňovány s největší pravděpodobností proto, že je tak jednodušší specifikace při hledání určité osoby, se kterou se chce dotyčný spojit. Pokud má člověk svůj profil například na některé ze sociálních sítí, mohou ho jeho známí najít pomocí jeho jména a fotografie obličeje je ujistí v tom, že žádají o přátelství tu správnou osobu, a nemusejí přemýšlet nad tím, zda nejde jen o shodu jmen. Avšak jak uvádí Krejčí (2010, s. 46), je zveřejňování osobních informací považováno za velmi rizikové chování vzhledem k možnosti jejich zneužití.

Jak přistupují studenti k ochraně osobních údajů na internetu?

Další informací, kterou jsme se snažili pomocí výzkumu zjistit, bylo, jak studenti chrání své osobní údaje, jenž na internetu zveřejňují. Jak nám ukázaly odpovědi respondentů, je jasné, že většina z nich (ať už jde o studenty IT -69% nebo studenty bez tohoto zaměření - 81%) nepřijímá na sociálních sítích mezi své přátele lidi, které ve skutečnosti neznají. Což je dobrý přístup ve vztahu k prevenci kyberšikany. Protože by mohlo dojít ke zneužití informací, které studenti na svých profilech uvádějí. Tato námi zjištěná data jsou v rozporu s tím, co uvádí ve své publikaci Rogers (2011, s. 33), kde popisuje u dětí častou snahu být populární díky počtu následovníků a „přátel“, jež je může vést k tomu, že přijmou „žádost o přátelství“ od lidí, které ve skutečném životě neznají. Rozdílnost výsledků je s největší pravděpodobností dána tím, že do našeho výzkumu byli zapojeni studenti SŠ, kdežto princip stát se populárním díky počtu „přátel“ na sociální síti je pravděpodobněji spíše u dětí mladšího věku. Obdobné výsledky, jako v námi prováděném výzkumu, byly i u již zmiño-

vaného výzkumu rizikového chování českých dětí, kde 73,4 % respondentů uvedlo, že žádosti „o přátelství“ od neznámých lidí nepřijímá.

Převážná většina studentů své přihlašovací údaje k internetovým účtům nikdy nikomu nesdělují a řádně se odhlašují, pokud použili veřejně přístupný počítač. Z čehož vyplývá, že většina dotázaných studentů (jak studentů IT, tak studentů bez IT) jsou při používání internetu obezřetní ve smyslu chránění si svých přístupových hesel, což může být dáno tím, že riziko zneužití internetového účtu je již v současné době známo většině uživatelů, a proto se v této oblasti chovají obezřetně.

Jaké množství studentů šlo na schůzku s někým, koho znali pouze z internetu?

Jak nám vyplynulo z našeho výzkumu, většina studentů na schůzku s nikým, koho znají pouze z internetu, nechodí. Rozdíl mezi studenty IT a studenty bez IT byl v této položce minimální. Což je zodpovědné vzhledem k rizikům, která takové setkání může obnášet. Ale i přesto se domníváme, že 31 % studentů, kteří uvedli, že na takové schůzky chodí, je poměrně vysoké číslo. Ještě o něco vyšší číslo uvádí již zmiňovaný výzkum z portálu e-bezpečí, z kterého vyplynulo, že na schůzku s kamarádem z internetu šlo 49,2 % respondentů. Takové výsledky mohou být dány tím, že respondenti mají ze schůzek naslepo strach a uvědomují si jejich rizika. Rozdílnost mezi výsledky v našem výzkumu a výzkumu z portálu e-bezpečí mohl být dán např. tím, že se větší část respondentů zahrnutých do našeho výzkumu do takové situace, ve které by jim schůzku někdo nabídl, nedostali.

Také bylo naším výzkumem zjištěno, že nejvíce z těch, kteří na schůzky chodí, o této schůzce dopředu poví svým kamarádům, dále pak část také svým rodičům. Je však zarážející, že mezi respondenty se našla i řada těch (27% studentů bez IT a 22% studentů IT), kteří se s touto informací nesvěří nikomu, což může být velmi nebezpečné. Takové jednání může být způsobeno sebejistotou toho, kdo na takovou schůzku jde, nebo naopak tím, že si ten, kdo chce takovou schůzku absolvovat, není jistý, zda by mu okolí setkání nerozmlouvalo.

Výzkum z portálu e-bezpečí také uvádí, že největší část respondentů se přiklonila k tomu, že při případné schůzce by informovali své kamarády, dále pak rodiče a 15% respondentů uvedlo, že by neinformovali nikoho, což je nižší číslo než v našem výzkumu. To může být způsobeno tím, že ve výzkumu e-bezpečí bylo zjišťováno, koho by respondenti informovali, kdy na takovou schůzku šli, zatímco v našem výzkumu jsme zjišťovali, koho studenti

opravdu informovali, když na takové schůzce byli. Nešlo o pouhý předpoklad toho, co bude, tudíž je možné, že ve výzkumu z e-bezpečí by se nakonec respondenti rozhodli jinak, kdyby se do takové situace opravdu dostali. Další faktor, který mohl rozdíl ovlivnit je to, že do našeho výzkumu byli zapojeni pouze muži, kteří jsou celkově ve sdělování informací ve většině případů méně sdílní, zatímco do výzkumu e-bezpečí byly zapojeni jak studenti mužského, tak také ženského pohlaví.

Mají studenti vybraných SŠ vlastní zkušenost s kyberšikanou, jakými způsoby k ní nejčastěji dochází a jaký je zde rozdíl mezi studenty IT a studenty bez IT?

Výzkum ukázal, že u většiny dotázaných nedošlo k zneužití e-mailu či jiného internetového účtu, tady byl zaznamenán rozdíl přibližně 20 % mezi studenty bez IT a studenty IT kdy u těch, kteří studují IT, bylo zneužití zaznamenáno častěji.

O něco příznivější výsledky byly zjištěny u kyberšikany prováděné pomocí SMS, kde pouze velmi malá část respondentů uvedla, že takové útoky zažili. O něco málo více studentů uvedlo, že byli obtěžováni prostřednictvím opakovaného prozvánění na telefon (22% studentů bez IT a 32% studentů IT). Výzkum z e-bezpečí uvádí obtěžování pomocí prozvánění u 24 % dotázaných, což je velmi podobná hodnota jako v našem výzkumu. Rogers (2011, str. 34) popisuje nejčastější případy kyberšikany prostřednictvím telefonu jako napadání oběti neustálými telefonáty, popřípadě opakované prozvánění, a pokud je telefon obětí zvednut, útočník neodpovídá. Rogers také zmiňuje případy, kdy je oběti telefon odcizen a použit k obtěžování dalších, což má za následek, že je oběť mylně považována za útočníka. V našem dotazníku však tato možnost nebyla respondentům nabídnuta, vyjadřovali se pouze k obtěžování pomocí SMS a opakovaného prozvánění. Je tedy možné, že některý z oslovených studentů mohl zažít i tento druh kyberšikany.

Výzkum ukázal, jak jsou na tom studenti v rámci kyberšikany prováděné prostřednictvím internetu. Byl zde zaznamenán rozdíl mezi studenty IT a studenty bez IT. Pomocí námi stanovených hypotéz bylo zjištěno, že mezi studenty zaměřenými na IT je méně těch, kteří se dosud nesečkali s projevy kyberšikany. A také bylo zjištěno, že mezi dílčími projevy kyberšikany prováděné prostřednictvím internetu nebyly nalezeny žádné rozdíly, pokud se tedy dějí, tak mezi nimi (statisticky významně) nepřevažují žádné konkrétní aktivity. Studenti, kteří zažili některý druh uvedené kyberšikany, nejčastěji uváděli, že šlo o verbální útoky, dále pak zastrasování, vyhrožování nebo opakované zasílání nevyžádaných zpráv,

kteří měli za účel urážení či ponižování. Avšak jak nám prokázala hypotéza H2, tyto rozdíly nejsou statisticky významné. Rozdíl mezi studenty bez IT a studenty IT (u kterých dle námi ověřené hypotézy je zkušenost s kyberšikanou prováděnou prostřednictvím internetu vyšší) může být dán mnoha faktory. A to např. tím, že studenti IT tráví u počítače více času. V mnohých případech, je kyberprostor pro jejich trávení času běžnější než opravdová realita. Měli by však být více informovaní, co se týče rizik, která kybernetický prostor přináší, ale je možné, že právě proto, že jsou v kybernetickém prostoru zběhlejší, tak mohou být méně opatrní. Další možností je také to, že jejich charakterové vlastnosti, jako je introvertce je vedou spíše ke kyberšikaně i když se v našem výzkumu jedná o studenty mužského pohlaví, kteří jsou podle teoretických východisek častěji zapojeni do klasických forem šikany. Zatímco studenti jiných oborů zapojených do našeho výzkumu mohou být více rozmanití, co se týče charakterových vlastností, a může se v kolektivech projevat např. vyšší procento klasické šikany, která je pro chlapce typičtější.

Koho oběti kontaktovaly, pokud zažívaly kyberšikanu?

Právě u této položky, která byla také předmětem našeho výzkumu, byly zaznamenány velké rozdíly mezi studenty IT a bez IT. Nejvíce studentů bez IT se svěřilo kamarádům, kdežto u studentů IT celá polovina uvedla, že tento problém neřešili s nikým. To může být také dáno tím, jaké povahové vlastnosti obecně informatici mají, tato problematika je v této bakalářské práci probírána v kapitole č. 3.1, kde byla snaha nastínit některé charakterové vlastnosti studentů informatiky. Z podkapitoly vyplývá, že studenti informatiky mají v určitém směru sklony spíše k introvertnímu chování, což by souznělo s výsledky z této položky v našem dotazníku. Zajímavé je zjištění, že žádný z dotázaných se neobrátil s tímto problémem na policii ani na operátory na tísňových linkách. Což je dáno ve většině případů tím, že oběť kyberšikany řeší tento problém raději s někým, kdo je jí bližší a koho zná a důvěřuje mu.

Dalším výzkumem, kterým by bylo vhodné naši práci doplnit, by byla oblast týkající se toho, jak velká část studentů se ocitla také na druhé straně kyberšikany, tedy byli útočníky, ať už cílenými, či nechtěnými. Avšak tuto problematiku považujeme za velmi náročnou pro průzkum a získání pravdivých informací, protože se domníváme, že většina agresorů se nechce s tímto činem svěřovat do dotazníku pro výzkum k bakalářské práci, a to ani v případě, že jde o dotazník anonymní.

Pro další zkoumání a ověření námi získaných dat by bylo vhodné použít např. kvalitativní výzkum, který se zabývá širším pojetím problému. A je možné, že by se tímto výzkumem došlo k jiným výsledkům nebo by byly námi zjištěné výsledky potvrzeny. Nejlepší variantou se jeví spojení obou takto provedených výzkumů a porovnání pro přesnější zhodnocení našeho problému.

5.3 Limity studie

Byl zvolen kvantitativní výzkum, který má jako každá výzkumná metoda své přednosti, ale také nedostatky. Jsme si těchto limitů námi zvolené metodologie vědomi. Jeden z nich může být např., že respondenti nemusejí v dotazníku odpovídat na jednotlivé položky pravdivě, a to např. z toho důvodu, že jsou si vědomi toho, že to, co udělali nebo běžně dělají, není až tak správné, a respondent může v dotazníku vybrat tu z odpovědí, kterou za správnou považuje.

Náš výzkum nezískává podrobný popis při zkoumání naší skupiny, je spíše obecnější a není veden do hloubky, je zaměřen pouze na jednu realitu. Závěry vyplývající z práce mohou znít příliš striktně ve smyslu hodnocení chování studentů. Pravdou je, že výzkum vyhodnocuje pouze položky zodpovězené v našem dotazníku a není rozšířen na okolnosti, které mohou hrát v chování studentů značnou roli.

5.4 Doporučení pro praxi

Z výzkumu je jasné, že studenti ať už jde o ty, kteří mají rozšířenou výuku IT nebo studenti s běžnou výukou tohoto předmětu tráví denně čas na internetu a téměř všichni z nich na internetu mají také vlastní profil. Na těchto profilech uvádějí informace, které jsou lehkou zneužitelné, proto bych doporučila vyučujícím, aby studenty více informovali o rizicích spojených s užíváním sociálních sítí a zveřejňováním svých osobních údajů a informací o sobě.

Učitelé by měli mít dostatek informací o problematice kyberšikan a o nástrahách, které může kybernetický prostor pro studenty skrývat. Měli by se účastnit pravidelně seminářů a školení, které jsou nabízeny některými organizacemi a dále získané informace předávat svým studentům. Bylo by vhodné, aby informace o kyberšikaně a rizicích kybernetického prostoru byly začleněny do výuky např. informatiky, občanské výchovy či jiných předmětů.

Nejvíce přínosné by bylo, kdyby informace byly studentům nabízeny pro ně atraktivní formou, např. promítáním filmu o kyberšikaně nebo přednáškou zprostředkovanou osobou, která se touto problematikou hlouběji zabývá, je vhodné použít kazuistiky obětí a upozornit na rozsah následků, které takové jednání může napáchat.

Důležitým bodem pro prevenci by se mělo stát také chování učitelů, kteří by měli jít svým svěřencům příkladem a měli by se snažit o prohlubování důvěry mezi studenty a učiteli, aby se v případě výskytu problému nebáli studenti na ně obrátit o pomoc. Hlavním úkolem školy je zajistit bezpečné prostředí pro studenty.

ZÁVĚR

Šikana je sociálně patologický jev, který postihuje celou společnost. Můžeme ji nacházet již u dětí na základních školách, ale také u dospělých například v pracovních kolektivech. Kromě klasické šikany se v současné době vyskytují i jiné formy. V naší bakalářské práci jsme se zaměřili na kyberšikanu, která se stala fenoménem současné doby a částečně klasickou šikanu nahradila. Jedná se o problematiku, která se může týkat kohokoli a kdekoli. Kyberšikana je prováděna pomocí informačních a komunikačních prostředků, zejména telefonu a internetu.

V této práci jsme se snažili nastínit, co je to kyberšikana, byly vymezeny základní pojmy, které se týkají šikany a kyberšikany, popsány jednotlivé společné znaky, kterých je u těchto dvou sociálně patologických jevů řada, ale také jsou zde značné rozdíly, jež kyberšikanu specifikují a mnohdy nám nejsou na první pohled patrné. Jak bylo zmíněno v teoretické části, kyberšikana nemá omezené hranice, čas ani prostor. Toto může být hlavním rozdílem oproti klasické formě šikany a také je z toho patrné, že následky mohou u kyberšikany být opravdu rozsáhlé. Dále bylo v teoretické části popsáno to, jaké mohou být druhy a formy kyberšikany, jaká je prevence a jak ve školách postupovat při řešení toho problému, pokud preventivní kroky selžou.

S klasickou formou šikany jsem se setkala již na základní škole, ale o kyberšikaně jsem poprvé slyšela až před pár lety, toto téma mi přišlo zajímavé, a proto jsem se o něm chtěla dozvědět více. Jak jsem se přesvědčila i během praxe z doslechu třídního učitele, u kterého moje praxe probíhala, kyberšikana je u studentů častým jevem a učitelé se snaží proti tomu bojovat. Vycházejí různé publikace, které jsou na tuto problematiku zaměřeny, a mnoho materiálů, které mohou pedagogům v boji proti kyberšikaně pomáhat, je dostupných na internetu.

Praktická část bakalářské práce byla zaměřena na výzkum, který byl prováděn pomocí dotazníkového šetření. Tento výzkum měl za úkol prozkoumat problematiku kyberšikany u studentů vybraných středních škol ve Zlínském kraji a zhodnotit, jaké rozdíly jsou ve zkušenostech s kyberšikanou u studentů, kteří mají rozšířenou výuku informatiky, a studentů s běžným počtem hodin tohoto předmětu.

Výzkumem bylo zjištěno, že většina středoškolských studentů tráví na internetu více než hodinu denně a nejčastěji tento čas tráví na sociálních sítích a dalšími častými aktivitami

jsou chat, komunikace, e-mail a hraní on-line her. Jen minimum studentů nevlastní svůj internetový profil. Bylo také zjišťováno, jaké pravdivé informace na svých profilech studenti zveřejňují a jak přistupují k ochraně svých osobních údajů. Výzkum prokázal, že studenti si svá hesla a přístupy ke svým profilům chrání ve většině případů velmi dobře. Je však znepokojující, že více než 30% dotázaných studentů uvedlo, že šli na schůzku s někým, koho znají pouze z internetového prostředí. Takové chování může být velmi rizikové, zvláště pak pokud o této schůzce nikomu dopředu nepoví. I když studenti uváděli, že o takové schůzce pověděli kamarádům nebo rodičům, část z dotázaných uvedla, že se se schůzkou nesvěřili nikomu.

Byla zjištěna vlastní zkušenost studentů s různými druhy kyberšikany. Většina studentů uvedla, že u nich nedošlo k zneužití e-mailu nebo jiného internetového účtu a také pouze malá část studentů zažila kyberšikanu prostřednictvím SMS. Výzkum ukázal, jak jsou na tom studenti v rámci kyberšikany prováděné pomocí internetu. Byl zde zaznamenán rozdíl mezi studenty IT a studenty bez IT. Pomocí námi stanovených hypotéz bylo zjištěno, že mezi studenty zaměřenými na IT je méně těch, kteří se dosud nesetkali s projevy kyberšikany. A také bylo zjištěno, že mezi dílčími projevy kyberšikany prováděné pomocí internetu nebyly nalezeny žádné rozdíly, pokud se tedy dějí, tak mezi nimi (statisticky významně) nepřevažují žádné konkrétní aktivity. Studenti, kteří zažili některý druh uvedené kyberšikany nejčastěji uváděli, že šlo o verbální útoky, dále pak zastrašování, vyhrožování nebo opakované zasílání nevyžádaných zpráv, které měly za účel urážení či ponižování. Ale nebyly shledány statisticky významné rozdíly mezi dílčími odpověďmi. Při takových útocích studenti IT nejčastěji tento problém neřešili s nikým a nechali si ho pro sebe a studenti, kteří mají běžný počet hodin výuky IT, se ve většině případů svěřovali svým kamarádům.

Neřešení kyberšikany může mít velké následky a je třeba, aby si studenti uvědomovali její rizika a obrátili se o pomoc například ke svým rodičům či vyučujícím.

Je důležité, aby ve škole pedagogové studenty vedli k sociálnímu chování a informovali o hrozbách, které kyberšikana přináší, a aby si studenti uvědomili, že pro kyberprostor také platí určitá pravidla. Protože anonymita může být jen zdánlivá a na druhé straně u jiného počítače či jiného mobilního telefonu se nachází další lidská bytost, které může útok velmi ublížit. A nejde jen o informace ze strany učitelů, ale také rodičů a jejich přebírání zodpovědnosti za to, jak děti tráví volný čas.

Stejně tak je důležité, aby pedagogové při řešení kyberšikany postupovali správně a pokud nejsou řádně proškolení, tak aby se obrátili na příslušná místa o pomoc a došlo tak k účinné minimalizaci tohoto sociálně patologického jevu.

Je nám známo, že tato problematika týkající se kyberšikany je velmi rozsáhlá a pro její řádné zmapování je třeba komplexního šetření. V naší bakalářské práci byla snaha přiblížit alespoň část tohoto tématu a zjistit postoje vůči tomuto sociálně patologickému jevu na vybraných SŠ.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

DLUHOŠOVÁ, Miroslava. Specifické znaky kyberšikany vs. klasická šikana. In: *E-bezpečí* [online]. 2013 [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/690-specificke-znaky-kybersikany>

ČERNÁ, A. Kyberšikana – nový typ agrese u dětí a dospívajících. In *Kyberšikana – průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada Publishing, 2013. Kapitola 1, s. 13 – 36. ISBN 978-80-247-4577-0.

Česká republika. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních: MŠMT. In: 2007. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1?>

Česká republika. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. In: *14514/2000 - 51*. 2000. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1OIBGut-ujUJ:www.msmt.cz/file/7253_1_1/download/+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

Česká republika. Vyhláška: o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *27/2005 sb.* 2005. Dostupné z: <http://www.zasklem.com/sbirka-predpisu-ceske-republiky/>

FILECCIA, Marco, Tim KIRCHNER a Birgit KIMMEL. Jak zvládnout kyberšikanu?: Doplnkový výukový modul k metodice Knowhow pro mladé surfaře. In: *Bezpečne-online* [online]. nevedeno [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.bezpecne-online.cz/finish/3-materialy-pro-ucitele/8-jak-zvladnout-kybersikanu>

Jak se chránit před kyberšikanou a jak se bránit kyberútočníkům. In: *E-bezpečí* [online]. 2009 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kybersikana/102-27>

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2004. 173 s. ISBN 8071789275.

HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na dětech – Psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-73-87-545-9.

- JURKOVÁ, Kristýna. *Metodika k prevenci a řešení kyberšikany* [online]. Brno, 2010 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: www.poradenskecentrum.cz/dokumenty/kybersikana.doc
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. *Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče*. Vyd. 1. Olomouc: Net university, 2010, 35 s. ISBN 978-80-254-7866-0
- KOPECKÝ, Kamil. *Moderní trendy v e-komunikaci*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 2007, 98 s. ISBN 978-80-85783-78-0.
- KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno : Paido, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
- KREJČÍ, Veronika. *Kyberšikana: Kybernetická šikana* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2014-03-10]. ISBN 978-80-254-7791-5. Dostupné z: file:///D:/Dokumenty/Downloads/kyberikana_studie-krejci.pdf
- KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 151 s. ISBN 80-7178-945-3.
- LAINOVÁ, M. a kol. *Děti a jejich problémy 2. Sdružení Linka bezpečí, 2007*, 35 s. ISBN 978-80-254-1372-2.
- LANGOS, Colette. *Cyberbullying: The Challenge to Define. Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*. 2012, vol. 15, no. 6 s. 285-289. ISSN:2152-2715.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MAŠKOVÁ, Anna, Kateřina LUKÁŠOVÁ a Rostislav PACÁK. *Kybergrooming a kyberstalking: Metodický materiál pro pedagogické pracovníky*. In: [online]. 2012 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: file:///D:/Dokumenty/Downloads/kybergrooming_metodika_196.pdf
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, MŠMT: Příloha č. 7 -kyberšikana. In:21291/2010-28. 2010. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=minim%C3%A1ln%C3%AD+preventivn%C3%AD+program>

ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo....* 1. vyd. Praha : Institut sociálních vztahů, 2003. 170 s. ISBN 80-86642-18-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 8071787116.

POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. Vyd. 3., rozš. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003, 186 s. ISBN 8086568040.

PROKEŠ, J. *Profesionálové elektronické komunikace aneb komunita samotářů, kteří nejsou nikdy sami*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 2001, roč. XI, č. 4, s. 14-16.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

SZOTKOWSKI, René, Kopecký KAMIL a Krejčí VERONIKA. *Nebezpečí internetové komunikace IV* [online]. 2013 [cit. 2015-04-22]. ISBN 978-80-244-3912-9. Dostupné z: <http://www.upss.cz/products/nebezpeci-internetove-komunikace-iv/>

ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003, 158 s. ISBN 80-725-4360-1

University of British Columbia. Cyberbullying and bullying are not the same. *ScienceDaily* [online]. 2012, April 13 [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://www.sciencedaily.com/releases/2012/04/120413122202.htm>

VÁGNEROVÁ, Kateřina et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 2. vyd. Praha : Portál, 2011. 152 s. 978-80-7367-912-5.

VAŠUTOVÁ, M. a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, 225s. ISBN 978-80-7368-858-5.

VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 154 s. ISBN 8024403374.

WILMORE, Kathy. Cyberbullying. *Junior Scholastic* [online]. 2010, č. 66 [cit. 2014-02-25]. DOI: ISSN:0022-6688. Dostupné z: <http://search.proquest.com.proxy.k.utb.cz/docview/811377818>

WILLARD, Nancy. *Cyberbullying and cyberthreats. Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. USA: Research Press, 2007, 299s. ISBN: 10: 0-87822-537-4

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

IT	Informační technologie
SMS	Z anglického Short message service, znamená krátká textová zpráva
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
SŠ	Střední škola
Č.	Číslo
Tab.	Tabulka
SPJ	Sociálně patologický jev
PPP	Pedagogicko psychologická poradna
RFC	Request for Change, jde o sérii vzestupně číslovaných dokumentů, definicí služeb a protokolů, kde jsou publikovány standardy internetu

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Čtyřpolní tabulka pro ověřování hypotézy H1.....	56
Tabulka 2: Znaménkové schéma pro ověření hypotézy H1	57
Tabulka 3: Tabulka pro stanovení testu dobré shody chí-kvadrát k ověření H2	58

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Ročník studia.....	43
Graf 2 : Zastoupení jednotlivých studijních oborů	44
Graf 3: Denní doba strávená na internetu	45
Graf 4: Nejčastější činnosti na internetu	46
Graf 5: Vlastní internetový profil.....	47
Graf 6: Pravdivé informace zveřejněné na vlastním profilu	48
Graf 7: Přijímání žádostí o „přátelství“ od neznámých lidí.....	49
Graf 8: Poskytování přihlašovacích údajů	49
Graf 9: Řádné odhlašování při použití veřejného počítače	50
Graf 10: Osobní schůzka s „kamarádem“ z internetu	51
Graf 11: Informování další osoby o schůzce.....	51
Graf 12: Zneužití e-mailu (jiného internetového účtu)	52
Graf 13: Vyhrůžování, urážení, vysmívání se pomocí SMS.....	53
Graf 14: Obtěžování prozváněním na telefon	53
Graf 15: Druhy kyberšikany, které studenti zažili	54
Graf 16: S kým si studenti vystavení kyberšikaně o tomto problému promluvili	55

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník	77
---------------------------	----

PŘÍLOHA 1: DOTAZNÍK

Vážení studenti a studentky, jsem studentkou oboru Učitelství odborných předmětů pro střední školy na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. V rámci své bakalářské práce se zabývám kyberšikanou u studentů SŠ. Součástí praktické části mé práce bude vyhodnocení dotazníku, o jehož vyplnění Vás tímto prosím. Dotazník je anonymní, proto věřím, že jej vyplníte pravdivě a zodpovědně.

1. Tvé pohlaví
 - Žena
 - Muž
2. Který ročník střední školy studuješ
 - První ročník SŠ
 - Druhý ročník SŠ
 - Třetí ročník SŠ
 - Čtvrtý ročník SŠ
3. Studuji obor
(uved')
4. Kolik času trávíš na internetu?
 - Méně než hodinu denně
 - 1-3 hodiny denně
 - Více než 3 hodiny denně
5. Co nejčastěji děláš na internetu? (vyber maximálně 2 odpovědi)
 - chat, komunikace, e-mail
 - Vyhledávání informací ke studiu
 - Hraní on-line her
 - Stahování obrázků, videí, hudby
 - Sociální sítě (např. Facebook, Myspace, Second Life)
 - Prohlížení různých stránek
 - Jiné (uved').....
6. Máš svůj internetový profil? (např. Facebook, své vlastní webové stránky....)
 - Ano, uveď jaký
 - Ne (přejdi na otázku 9)
7. Jaké pravdivé informace zveřejňuješ na svém internetovém profilu?
 - a) (možno zvolit více odpovědí)
 - Křestní jméno
 - Fotku obličeje
 - Celé jméno a příjmení
 - Datum narození
 - Bydliště
 - E-mail
 - Konkrétní údaje o studiu
 - Telefonní číslo
 - Další (uved').....
 - b)
 - Žádné
8. Přijímáš na internetu „žádost o přátelství“ od lidí, které ve skutečném světě neznáš?
 - Ano
 - Ne
9. Šel/(a) jsi někdy na osobní schůzku s „kamarádem“, kterého znáš pouze z internetu?

- Ano
 - Ne (přeskoč ot.č.10.)
10. Komu jsi o tomto setkání dopředu pověděl/(a)?
- Nikomu
 - Kamarádovi
 - Rodičům
 - Učitelům
11. Poskytl jsi někomu své přihlašovací údaje k e-mailu nebo ke tvému internetovému profilu?
- Ano, dělám to běžně
 - Ano, ale pouze ve výjimečné situaci
 - Ne, nikomu své přihlašovací údaje nesděluji
12. Pokud používáš počítač, ke kterému má přístup více lidí (např. ve škole) odhlašuješ se řádně před odchodem od počítače?
- Ano, vždy
 - Většinou ano
 - Ne
13. Stalo se někdy, že se někdo dostal na tvůj e-mail či jiný internetový účet a zneužil ho?
- Ano, jednou
 - Ano, vícekrát
 - Ne
14. Dostal/(a) jsi někdy sms, ve které ti někdo vyhrožoval, urážel tě nebo se ti vysmíval?
- Ano
 - Ne
15. Stalo se ti, že tě někdo opakovaně obtěžoval prozváněním na telefon?
- Ano
 - Ne
16. Dostal jsi se do některé z těchto situací v internetovém prostředí?
- Opakované zasílání nevyžádaných zpráv, které tě urážely, byly ti nepříjemné nebo tě ponižovaly
 - Verbální útoky
 - Vydírání
 - Zastrahování nebo vyhrožování
 - Vydávání se za tvou osobu s cílem poškodit tě
 - Ztrapňování šířením fotografie
 - Ztrapňování šířením videa
 - Vytváření nepravdivých informací o tvé osobě a šíření těchto informací na internetu za účelem zesměšnit či poškodit tvou osobu
 - Do žádné z těchto situací jsem se nikdy nedostal/(a) (přeskoč otázku č. 17)
17. Když jsi se dostal/(a) do některých ze situací uvedených v předešlé otázce (č. 16) s kým jsi si o tom promluvil/(a)
- S někým z rodiny
 - S kamarády
 - Obrátil jsem se na policii
 - S operátory na tísňových linkách
 - S nikým
 - S někým jiným (uved').....

Děkuji Vám za vyplnění Sylvie Marečková Gabrlíková